

G.
P

Feb. 9. 195P

Compendium
Institutionum Politicarum,
in
ufum
R Gymnafii Ratisbonenfis
concinnatum.

Typis Joh. Georgii Hofmanni, A. 1711.

Consequenter

Institutionum Politicarum

in

Libris

Germaniae Rationales

Constitutum

1711. A. 1711. 1711.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Prooemium.

I.

Philosophiæ pars ea, quæ civilis prudentiæ institutionem profitetur, duplici fere via incedit, dogmatum & exemplorum. Illa vel in universum ponunt decreta, ad notitiam politicarum rerum pertinentia, vel certis personis atque casibus præcepta sua aptant: hæc utriusque usum in actionum speciminibus monstrant.

2.

Prior illa docendi ratio à causa velut ducit ad effectum, ostendendo quomodo, in quovis actu civili, rectæ rationis vires in ingenio practico se exerant, indiscernendis honestis à deterioribus, utilibus à noxiis: posterior modus ab effectu ad causam redit, & aliorum eventu, ac bene vel secus actis instruere nititur. Hæc discendi via planior est, obviæ æstimationis offerens exempla: illa vero, ob impedimenta varia, idoneum rationis usum corrumpentia, difficilior deprehenditur.

3.

Occupatur civilis prudentia circa æstimationem & selecti-

A

selectionem tum utilium & noxiorum, tum honesto-
rum & turpium. Quamvis enim quidam utilitatis
curam ita propriam politico faciant, ut juris quæ-
stionem à doctrina, quæ eum formare laborat, re-
motam cupiant; rectius tamen alii utilium disquisi-
tioni honestum, consilio jus, actioni decus adden-
dum censent; nec sejungi posse res, quæ non nisi mu-
tua ope, & in unione spectatæ, actus civilis efficaciam
promoveant, arbitrantur.

4.

Atque hæc juris & commodi juncta consideratio
eo magis prudentiæ civilis doctori commendata es-
se debet, quo longius ab ea, recedere deprehenditur
plurimorum politicorum, Machiavelli vestigia im-
plentium, praxis. Invaluit enim perniciofa persua-
sio, prudentiam politicam id solum spectare quod
ex usu sit, non quid boni moris rectitudo, quid jus &
æquitas postulet. Quæ tamen, ut actus viro politico
dignus, sic cordatior doctrina, merito conjungit.

5.

Ceterum prudentiam civilem, si non constituunt,
juvant tamen, & egregie ornant, cognitio juris, pe-
ritia historiarum, & eloquentia. Facundia quidem
oris ut instrumentum maxime necessarium in politi-
co requiritur. Cognitio jurium, & præcipue Juris-
prudentia universalis, ut affinis disciplina huc perti-
net. Historiarum vero peritia, basis prudentiæ poli-
ticæ certissima, & experientiæ atque usus vicaria
merito habetur. Nec à vero abeunt, qui civilem
prudentiam à Theologia etiam aliquid præsidii mu-
tuari posse statuunt: dum ea, quæ recta ratio sug-
gerit

gerit politico monita, verbo divino egregie illustrari vident, exemplisque variis confirmari. Nec ob id, si confusio absit, transitus in aliud doctrinæ genus metuendus erit.

6.

De ratione docendi politica, optime sentiunt, qui disciplinam practicam, & quæ vitæ non scholæ, actioni non disputationi discitur, modo non nimis theoretico tradi debere arbitrantur, sed ea potius methodo, quæ negotiis apte expediendis præparare animum discentis queat; quæque non tam subtilibus circa generalia præcepta quæstionibus, quam civilium actionum formis ac usibus memoriam ac iudicium erudiendi repleat.

7.

Ex dictis intelligi puto, quanta sit studii politici amplitudo: sive ea spectes, quibus velut intrinsece componitur; sive subsidia consideres alia, quibus extrinsecus ornari cupit ac perfici. Proinde & sele-ctu debito discendorum, & fido magistro, & ingenii vivida erectaque vi, industriaque discentis eximia hic opus est. Ipsaque discendi ratio sit exquisita oportet. Aliud enim est meminisse, aliud scire: nec quod memoriæ quis custodiendum tradit, statim ita suum facit, ut id promptum eum ad agendum reddat. Hoc enim sola præstat seria animi commentatio, & efficacissimus magistrorum usus.

LIBRI PRIMI

CAP. I.

I.

Politicae nomen ἀπὸ τῆς πόλεως, a civitate derivatur. Quo ipso constat, agi hic de civitate, eaque bene instituenda & regenda, id est, de civilis societatis corpore, & de ejus corporis decenti ordinatione.

2.

Originem societatis, inter omnes alias perfectissimæ, nempe civilis, recte à natura petit Philosophia. Inest enim à natura homini appetitus societatis, non qualiscunque, sed perfectæ, & iis instructæ copiis, eoque jure formatae, ut non ad vivendum modo, sed ad bene vivendum sufficiat. Naturali huic desiderio accedit indigentia, quæ homines coëgit segregem vitam, opisque alienæ indigam vitam deferere, & consociationis vinculum amplecti. Ita ut triplex civilis societatis fons agnosci debeat, natura appetens, indigentia invitans, ratio cuncta bene ordinans.

3.

Debet igitur civilis societas ortum suum indigentiae & necessitati, sed non soli, ut quidam errant; qui prima mundi tempora prorsus insociabilia ipsamque hominis naturam ab omni societatis amore abhorrentem fingunt, & barbariem quarundam gentium, quas consuetudo prava aut hebetudo impediit, quo minus societatem, quam interim affectabant, ad rationis humanitatem composuerint, toti humano generi

neri tribuunt. Nisi quod consilium eorum non improbandum sit, qui, ut beneficium civitates ordinantium eo reddatur illustrius, ejusmodi *ἀναρχίας*, & vitam civilis ordinis ac commoditatis penitus expertem fingunt.

4.

Vicissim à veritate quoque recedunt ii, qui in declarando civitatum ortu hominibus primorum temporum tribuunt mores egregie compositos, & spontaneam socialitatis custodiam, sine ulla imperandi & parendi necessitate. Fac enim paucis, singulari heroicoque ingenio præditis, id recte tribui, ut solo naturæ ductu quod sui est officii fecerint; de multitudine tamen, quæ non apta est pudore sed metu regi, id dici non potest.

5.

Ceterum prudentia, in constituenda regendaque civitate occupata, non minus honestatem quam utilitatem in oculis habeat, atque id solum vere sociale ac civile credat, aut vita prudentiaque sociali & civili dignum, quod ab honestate profectum ad utilitatem singulorum ac universorum contendit, & ad juris ac æquitatis rationem quicquid in omni civilis vitæ instituto suscipitur, attemperat.

CAP. II.

De Societate conjugali.

Civitas, societatum perfectissima, ex domesticis societatibus componitur. Harum tres constituit Aristoteles, conjugalem, patriam, herilem,

una cum arte acquirendi. De his igitur agendum est, antequam de civitate agamus.

2.

Primo loco stat inter societates simplices ea quæ inter conjuges est, & communiter definitur: legitima & indissolubilis unius viri & unius feminae conjunctio, divinitus ad liberorum procreationem, & mutui auxilii ergo instituta.

3.

De conjugali societate merito agi in politicis, tum cohæsiō partis cum toto, societatum scilicet simplicium cum perfecta; tum ipsa civitatem formantium cura ostendit. Cujus haud minima pars in eo occupatur, quomodo matrimonia rite ineantur, rite collantur; utpote quæ bona vel mala sua in ipsam deinde rempublicam inferre solent.

4.

Origo hujus societatis à natura ipsa recte derivatur. Deo enim, naturæ autore, ita ordinante, propensio illa mutua in diversum sexum surgit, vi cuius & simile sibi generare, & suavissima mutui subsidii ope se recreare homines cupiunt; idque longe ordinatiore appetitu ac in reliquis animalibus.

5.

Inter efficientia conjugii occurrit, si à Deo recesseris, ante omnia consensus liberrimus tum personarum quæ matrimonio jungi cupiunt; tum eorum quorum potestati subsunt, parentum scilicet, & qui parentum loco sunt. Idque sive jus naturale spectes, sive divinum revelatum, sive civile. Parentum tamen disensum justo rigorosiorē ad æquitatem redu-

ducere nituntur consistoria ; nec matrimonia etiam invitis parentibus contracta & consummata, facile rescindunt.

6.

Consensum hunc vitiat error : non nominis ; nec circa bona animi aut fortunæ ; nec, si naturam consulas, error circa statum nobilitatis, servitutis, peregrinitatis (licet jure civili aliud quid constitui posse & constitutum esse, non negemus) sed error personæ, & juxta probatissimos, ementitæ virginitatis ; si jus suum pars læsa in tempore urgeat.

7.

Porro consensum matrimonialem etiam vitiat dolus ; utpote judicandi facultatem intervertens. Hæc enim si in aliis contractibus debet esse integra, & ab omni impedimento libera, certe in conventionem tam solenni, unde totius vitæ commoda vel incommoda pendent, liberrimam eam vult & civile jus, & ipsa naturalis æquitas.

8.

Eidem consensui obstat ebrietas, si gravior fuerit ; nec sobrius confirmet, quod ebrius promisit. Nisi sub ebrietatis larva dolus lateat. Huc etiam fatui pertinent ac furiosi, à matrimonio, ob eundem judicii defectum, arcendi.

9.

Sicut autem hætenus allata judicii integritatem vitiant & matrimonio obstant ; sic libertatem voluntatis intervertit metus. Cumque alias jura per vim & metum gesta rata esse negent ; idem in tam gravi negotio valeat necesse est. Ergo irrita pronuntiantur

matrimonia quibus raptus ansam dedit; quæ etiam capitalis poena quandoque dirimit. Et iusta hinc belli causa nasci creditur adversus eos, qui superiorem in terris non agnoscunt.

10.

Adversa etiam est liberæ electioni matrimoniali parentum tutorumque nimium rigorosa, suoque iure abutens auctoritas; feminis potissimum, quas pudor, in eligendo matrimonio, alieno potius arbitrio alligat, quam suo relinquit, obtrudendo maritos. Quo tamen nihil est in regum principumque familiis frequentius. Quanquam raro ejusmodi coacta matrimonia felix sequatur exitus.

11.

In matrimonii quidem nuda destinatione, aut consensu etiam sponsalitia, plus sibi parentes permittere posse videntur, potissimum in impuberum desponsationibus; tamen sponsalitiis ille consensus in nuptialem prius convalescere non debet, quam ipsæ personæ matrimonio jungendæ libere & plene consentire per ætatem queant.

12.

Personas non nisi diversi sexus matrimonio jungi posse, ex ejus fine intelligitur. Unum vero non nisi uni recte jungi, ex jure divino, naturali genuino, & civili indubie hodie constat. Polygamiam qui defendunt, ad barbariem quarundam gentium, & principia naturæ depravatæ, aut exempla patrum vet. test. tolerata à Deo, non probata, respicere malunt, quam id agnoscere, primæ matrimonii institutioni, sanæ rationi, & ipsius arctissimæ hujus societatis naturæ nihil magis re-

repugnare quam uxorum ejusmodi pluralitatem. Quare polygamia justissimis hodie poenis coërcetur. Secunda vero & ulteriora matrimonia, prioribus legitime solutis, licite contrahi, frustra id improbantibus quibusdam, recte statuitur.

I 3.

Qui mares quibus feminis jungi debeant, definit partim naturalis ratio, partim lex. Natura pariter ac lex à matrimonio arcet quos vel nativitas vel casus ad consuetudinem conjugalem inhabiles fecit. Ætatem varie definiunt leges ac sapientum præcepta. Optimam normam ipse matrimonii scopus, societatis hujus indoles, & reipublicæ, cui servit, utilitas suggerit. Quo nomine neque adolescentiorum, neque decrepitorum, neque eorum qui nimium inæqualis sunt ætatis, nuptiæ prudentioribus probantur.

I 4.

v. 5. 6.

Status diversitatem, ceu supra vidimus, non tam natura, quam lex civilis, & gentium mores, pro nuptiarum impedimento habent. Jure enim divino & naturali nihil obstat, quo minus diversæ conditionis personæ jungantur. Ipsa etiam jura civilia indulgent ignobili feminae matrimonium cum nobili, salvo liberorum jure, ratione honoris & feudorum: licet nobilitatem, ob jus à viro in feminam derivandum, amittat femina nobilis ignobili nubens. Male quoque clericis à jure Pontificio conjugia interdici, dudum à Theologis ostensum est. Inter religione diversos matrimonia dissuaderi contrahenda, non rumpi contracta à nostratibus, palam est.

15.

Præcipuum nuptiarum impedimentum est propinquitas cognationis; non spiritualis, quam pontificii fingunt inter susceptorem & personam è baptismo susceptam; sed naturalis, ratione consanguinitatis vel affinitatis. Certos ergo graduum limites nuptias affectantibus ponit tum divina lex, tum naturalis, tum ipsa etiam civilis ac provincialis: à qua, ut & à canonico jure, prohibentur quandoque gradus alias permitti. Quid hac in parte quovis in loco liceat, consistoria fere definire solent.

16.

Formam conjugii & jura societatis matrimonialis quod attinet: arctissima esse & indissolubilia ejus vincula ultro apparet. Perpetuam enim infert mutuamque obligationem ad benevolentiam & amorem, rerumque omnium communicationem; non excluso tamen debito ordine, quem Deus instituit, natura intendit, virtus perficit, pacta etiam dotalia ut plurimum declarant. Marito, tanquam parti præstantiori, regimen datum; non herile, aut tyrannicum, sed civile & blandum, quod nec amorem, nec honorem erga uxorem excludit, ejusque in re familiari consilia admittit; salvo semper mariti jure: cui nec parentum intercedit auctoritas. Quam olim vitæ necisque potestatem marito in uxorem dabat Romanorum Græcorumque inhumanior consuetudo, ea à christianis legislatoribus merito repressa est.

17.

Pari æquitate divortiorum etiam & repudiorum licentia reprobata est, quæ olim apud Ebræos, Romanos

manos, aliosque nimia erat; primæ matrimonii institutioni adversa, nec à Christo demum, ut Grotius erat, inhibita. Quæ enim primi autoris conjugii mens fuerit, Salvator Matth. 5. & 19. ut & Paulus I. Cor. 7. 10. seqq. manifeste declarant, unicam justæ divortii causam adulterium agnoscentes. Nec valida sunt divortia consensu conjugum facta; aut ob suspicionem adulterii non satis demonstrati. Impudentiam vero pontificum, justæ ob adulterium divortia sæpe improbantium, iniqua autem per dispensationem probantium, merito detestamur.

18.

Monstrant hætenus adducta, ut summam conjugalis fidei sanctitatem, sic adulterii summam turpitudinem; quam capitalis pœna multis in locis vindicat. Patet etiam ex dictis, conjugum utrique in alterius corpus datam esse potestatem. Qua tamen pudice & caste utantur, tum lex divina, tum temperantiæ & boni moris regulæ exigunt. Ipsam vero matrimonii vim in mutua potius animorum obligatione, quam copula conjugali, ad usum solùm matrimonii pertinente, quæsi veris.

19.

Parit quoque tam arctum societatis conjugalis vinculum rerum secundarum & adversarum consortium: sive divinum jus, sive naturale consulas. Jura quoque civilia passim id exigunt, ut uxor nomen, patriam, familiam, domicilium, conditionem, dignitatem mariti sequatur. Bonorum tamen & facultatum communionem ac usum ut plurimum restringunt nonnihil vel jura civilia, vel loci cujusque con-

consuetudines, quæ uxoribus, tanquam infirmiori parti, non immerito favent.

20.

Finem matrimonii duplicem supra nominavit ejus descriptio, & ipsa societatis hujus natura suggerit: sobolis procreationem, & adjutorium mutuum. Tertium, quem addunt, vitiationem scortationis, non prima institutio, sed corrupta hominis natura introduxit. Qui finis ob id solus, neglectis reliquis, spectari nequit.

21.

Primi finis præcipua est, & vere politica, adeoque proprie hujus loci consideratio. Ea enim de causa iniri matrimonia solent ac debent, ut semper succrescant in republica cives, qui Deo in ecclesia, patriæ in publicis muneribus ac oneribus, sibi mutuo in convictu, amicitia, necessitatibus operam dent.

22.

Alter finis auxilii mutui eo potissimum pertinet, ut mariti labores ac curas uxor non otio & delitiis oneret, sed vigilantia ac sedulitate sublevet. Publico quidem ejus muneri se non immisceat; domesticæ tamen curæ magnam partem sibi sumat. Maritum vicissim decet, non nimia asperitate, servilem in modum, sexum & valetudinem uxoris gravare; sed consilio, ope, lenitate conatus ejus regere; liberorum in primis educationi præesse, & auctoritatem, qua actiones ejus moderatur, humanitate multa temperare.

23.

Ultro autem ex dictis intelligitur, tam sancto vinculo,

culo, quod conjuges unit, obesse, Platoniam illam confusionem potius quam communionem uxorum ac liberorum : quam & ratio damnat, & civilis societatis indoles respuit, & conjugii sanctitas averfatur, divinumque ejus institutum ; quæque adeo **vix** est ut sapientissimo Platoni tribui queat, quem non loqui de confusione libidinis, sed de communione caritatis, par est supponi. Cœlibatus autem nec nimis laudibus, in conjugii contemptum, cum pontificiis evehendus ; nec, si libere a continentiae dono præditis colitur, damnandus est.

24.

Colligamus tandem in summam quæ de conjugali prudentia observanda sunt matrimonium initurus. Primum & præcipuum est, ut Deum fautorem matrimonio suo inchoando expetant ; cui feliciter ordinando nulla sæpe sufficit humana solertia. Deinde caveant, ne temere in tanti momenti negotium irruant, sed quanta potest cautione maxima illud aggrediantur. In eligenda autem perpetua vitæ socia, non formæ, non nobilitatis, non divitiarum, sed virtutis bonique moris prima habeatur ratio. Eligendi prudentiam excipiat postea amor sanctus, constans, serius, mutuum amorem mereri dignus & potens. Hunc foveant alantque gratiæ humanitatis atque domesticitatis ; quam non tollat sed temperet auctoritas mariti. Levamentum laboris ab uxore maritus, præsidium suæ infirmitatis à marito uxor expectet, & matrimonium ita colant, ut stabili concordia, per mutuam caritatem se invicem anteponant. Uxor hilaris sit sine lascivia ; verecunda sine morositate ;
humana

humana & comis sine assentatione. Maritus non nimium morosus sit in exigendis omnibus omnium virtutum numeris, sed, salvis præcipuis virtutibus, pudicitia & familiæ cura, incommodis uxoris moribus quædam indulgeat: cum nec maritus semper omnes boni moris numeros impleat.

CAP. III.

De Societate Parentum & Liberorum.

1.

Conjugalis societas, liberorum quærendorum causa inita, peperit societatem alteram, quæ inter parentes est & liberos: quam Aristoteles à persona digniore patriam vocat.

2.

Est ea societas inæqualis inter parentes & liberos, mutuis officiis & juribus, ad familiæ utilitatem & civilem honestatem definita.

3.

Optima & planissima de hac societate agendi ratio est, si primo agatur de parentum officiis & juribus; secundo de liberorum officiis & juribus.

4.

Inter Officia parentum primo occurrit cura in generando adhibita. Hanc, si à divinæ benedictionis imploratione recesseris, dirigunt tum Physicorum ac medicorum monita, tum boni moris regulæ. Matris, præsertim gravidæ, hic multa requiritur cautio, variaque intercedunt officia, quæ corpus, quæ animum.

Ge-

5.

Generationem excipit nutritio; naturâ ipsa id exigente, ut generato alimentum præstetur. Maxime idoneum censetur lac maternum. Quod, nisi moribus impediatur, male infanti mater, nutricibus aliis adhibitis, negat. Reliquæ ætati quæ debeantur alimenta, & quousque à parentibus liberis sint præbenda, tum ipsa natura, tum lex civilis definit. Officio huic repugnat infantum expositio; in quam gentilium plurimi faciles fuerunt. Hodie tamen expositio, utpote naturæ & christianæ doctrinæ adversa, merito damnatur, & severe punitur.

6.

Generationi ac nutritioni jungitur merito tertium parentum officium, liberorum institutio; quæ, incipiendo ab ipsa sermonis recte formandi cura, animæ corporique liberorum, virtutum morumque decus à teneris inspirare, studiisque & artibus, cujusvis ingenio & inclinationi aptis, eos imbuere debet. Quæ rectæ educationis cura eo magis commendata sit parentibus, quia inde salus totius vitæ & civilis societatis pendet. Nulli hic operæ, nulli sumtui parcant, ut divinæ gloriæ, familiæ honori, patriæque commodis recte liberos præparent, & habita ratione indolis, corporis, facultatum, aliorumque momentorum, certo vitæ generi eos destinent; aliorum etiam adhibito consilio, si tanti momenti negotio ipsi non sufficiant. Nec rei familiaris, si per ætatem liberorum possit, penitus ignaros eos relinquant; sed quantum prudentia œconomica patitur, rei domesticæ statum iis aperiant.

7.

Jura parentum includunt tum potestatem in liberos, tum auctoritatem. Illa parentibus merito asseritur; live legem divinam, live humanam, live ipsam naturam respicias. Patris quidem potiores sunt partes, non exclusa tamen matre; nisi contendant inter se imperia. Imperium tamen hoc parentum in æquitate, non in atrocitate consistat; intra coërcitionem modicam se contineat, non ad vitam liberorum (ut olim apud quasdam gentes) se extendat. Quem puniendi rigorem merito privatis ademit, sibi que soli vindicavit publica potestas.

8.

Soluta per matrimonium, vel alia legitima ratione, parentum potestate, auctoritas tamen eorum durat. Quam liberorum pietas per totam vitam merito veneratur, non dignitate ulla, non ullo, quamvis summo, officio extinguendam; quod ad privata quidem negotia & domestica attinet. Publico enim muneri privata parentum nec potestas nec auctoritas intercedit. Sicut & morte aliisque modis, in jure civili indicatis, potestas parentum expirat.

9.

Olim inter jura patria quoque referebant jus liberos abdicandi. Hodie ejus loco exhæredatio obtinet. Cui, ut & aliis pœnis, modum præscribit potestas summa civilis, & intra certos limites, lege definitos, eam coercet. An exhæredatio, quæ privato parentum jure continetur, ad publicas quoque causas, & exclusionem à regno & principatu, porrigatur, ambigunt jurisprudentiæ universalis doctores. Grotius
l. 2.

l. 2. c. 7. n. 25. de J. B. & P. de regno patrimoniali affirmat, idem habere locum, quod alias legibus & moribus de exhæredatione obtinet: cum regnum alienabile ab aliis bonis possessis nihil differat.

10.

Inter officia, quibus liberi parentibus obstringuntur, eminet pium perpetuumque gratiæ referendæ studium; tum ipsa naturali æquitate, tum expresso Dei mandato id exigente. Par enim gratia parentibus rependi nequit; nec unquam beneficia a liberis in parentes collata, accepta à parentibus beneficia superant. Huc amor liberorum, huc conatus, quicquid potest, conferat; ne quid desideretur, quod ad sublevandos tuendosque & recreandos parentes pertinet.

11.

Alterum quod à liberis expectatur officium honore & reverentia constat. Qui affectus, pietas bonis autoribus dictus, animum demissum & parentum placita prono mentis cultu excipientem, atque auctoritati eorum obvia humanitate cedentem includit. Præterea timorem etiam comitem habet & venerationem in eos, tanquam instar Dei in terris; quibus, si à Deo discesserint, se totos debeant.

12.

Tertium inter officia locum occupat debitum parentibus obsequium. Cui liberos alligatos vult expressum Dei mandatum, beneficiorum acceptorum cumulus, & rectæ educationis necessitas, atque adeo ipsa societatis hujus natura. Quæ dum ab incunabulis, liberorum animum & corpus parentibus formandum

dum tradit, obediendi etiam necessitatem liberis censeretur debet imposuisse. Non excludat tamen hæc obedientia obsequium, quod divinæ voluntati & juri atque honestati debetur. His enim si parentum voluntas obstet, quin tunc recte negligatur, dubio caret.

13.

Officia hæc gratitudinis, reverentiæ, & obsequii parentibus debita, abunde ostendunt, quam turpia sint his opposita vitia. Sicut enim promittitudinem in præstandis debitis peculiari & emphatica præmiorum pollicitatione Deus provocavit; sic horribilis pœna denunciatur liberis immorigeris, contumacibus, illusoribus, exemplis etiam divinæ vindictæ confirmata. Nec legum etiam humanarum severitas in delicta liberorum deficit.

14.

Inter jura liberorum eminet successio in bona paterna: quam jure divino, naturali, civili liberis destinari constat; nisi ea priventur vel suo delicto, vel parentum, ut in crimine majestatis. Modus successionis variat; nec semper æqualibus gradu dantur æqualia. Nonnunquam sexus, interdum nascendi ordo differentiam inducit; præsertim in regnis & principatibus, ubi haud raro primogenituræ jus uni defert præcipua.

15.

Hæreditatis juri proxima sunt jura dignitatis, familiæ, civitatis, quæ patris conditio transfert in liberos, ex justis nuptiis natos: Sicut qua libertatis statum matris fere sequi conditionem olim liberi solebant.

16.

Ad fontem horum jurium & officiorum si respiciamus; mutuus ille affectus ea fere peperit, quem parentum ac liberorum animis Deus impressit; cujus imaginem etiam in brutis observamus. Natura enim dum amorem & curam sui cuivis commendat, ab eorum quoque amore & cura nos non vult alienos, à quibus ortum trahimus. Et quid æquius est, quam redamare amantem. Interim promptius fere descendit amor quam ascendit; semperque ardentior parentum affectus in liberos, quam liberorum in parentes.

17.

Quæ parentibus naturâ talibus debentur, eadem, si defecerint parentes, avo & aviæ, & naturâ, & lege, præstanda sunt. Imo si hæc nomina defint, ad proximos gradu consanguineos, aut ad ipsos etiam ex voluntate parentum vel lege constitutos tutores et pietas extendi debet. Par est enim, ut ii, qui in parentum curas succedunt, etiam in obsequia succedant, quæ parentibus debentur.

CAP. IV.

De Societate herili.

1.

Commoditati nuptialis & patriæ societatis insertum, simplicium societatum tertia, herilis. Expediendis enim omnibus in domo, ampliore potissimum, & non pessime constituta, negotiis, nec uxoris, nec liberorum operæ satis aptæ sunt. Nec ju-

mentorū adminicula sufficiunt. Servorum ergo opera erat necessaria.

2.

Ceterum destinari à natura quosdam ad parendum magis quam ad imperandum, negari nequit : non recte tamen ob id servitus naturalis statuitur ; multo minus in homines ejusmodi bellum licitum existimatur. Qui vero suo vel alieno facto , jure non improbante , libertate privati sunt, eos merito servorum numero habemus. Quo etiam referas olim ex servis aut serva natos : quos non tam natura quam infortunium servituti destinaverat ; nec non captos bello , pœnæ servos , & qui se ipsos frivole libertate exuunt. Quos omnes Aristoteles lege servos vocat.

3.

Antiquæ servitutis conditio misera admodum erat , ubi quidvis dominis in servos impune statuere licebat. Quem rigorem sicut natura ipsa damnat, ita paulatim is mitigari & ad æquitatem reduci cœpit ; donec sub Christianis principibus prorsus evanuit. Nec humanitas & lex charitatis patitur, ut inter Christianos talis servitus (quod quidam optant) denuo introducatur.

4.

Cessavit igitur inter christianos sævitia antiquæ servitutis. Interim quos ex Turcis aliisque barbaris capimus , æquissimo talionis jure servituti duriori destinamus. Qualiscunque etiam imago priscæ servitutis , quamvis tolerabilior , adhuc hodie occurrit in adscriptitiis glebæ , hominibus propriis , & ejus generis aliis. Præter hæc simulacra servorum antiquorum
nihil

nihil amplius in orbe christiano illius rigoris reperias.

5.

Proinde hodie societas herilis nihil fuerit aliud, quam societas inæqualis inter Dominos & famulos, ad utilitatem præcipue Dominorum, pactione operarum & mercedis constituta.

6.

Unde mutua societatem hanc constituentium obligatio ultro patet. Debet scilicet dominus servis alimenta & mercedem, defensionem & tutelam, humanitatem & caritatem; servus domino fidem, obsequium, reverentiam seu timorem: ita ut obsequio labores & industria; reverentiæ officio patientia herilis ingenii imperiique contineantur.

7.

Heri præterea est, servos prudenter eligere; iis operas pro cuiusque facultate & viribus partiri; disciplina nec laxa, nec nimis adstricta eos regere; promissa iis præmia exsolvere; necessitates & incommoda eorum non negligere, adeoque non metu tantum sed amore herilis imperii eos imbuere.

CAP. V.

De societate domestica.

1.

EX societatibus primis, si non omnibus, duabus certe, nascitur familia seu domus. Quam perficit demum res possessa. Non eadem enim omnium societatum domesticarum est perfectio. Reperias ali-

quas sine uxore; alias sine liberis; quasdam sine servis; vix ullas tamen sine aliqua possessione propria. Quæ cuncta subsunt uni capiti, quod mariti, vel patris, vel heri, vel possessoris titulo innotuit.

2.

Et in hoc significato familia à domo non differt: sive ampliores Principum, sive minores privatorum familias intelligas. Diversa ab hac acceptio est, quando familia pro cœtu liberorum hominum sumitur, ex uno stipite descendentium, exclusis servis ac famulis, sub uno capite summo comprehensorum: quales familiæ, si ex eadem stirpe in plures se diffundunt ramos, gentis nomine veniunt. Illustres ejusmodi familias pacta sæpe inter se neçunt mutuæ defensionis & successionis: quales in Germania conspiciuntur.

3.

Ceterum quæ mariti, patris, vel heri sint officia ac partes in præcedentibus dictum est. De prudentia acquirendi ac possidendi hic addi debet, eam primo occupari circa ea, quæ indigentia ac necessitati sufficiunt; extendi tamen ad ea, quæ commoditati & affluentia serviunt. Humani enim ingenii curiositas paulatim rudem illam simplicitatem deseruit, & ad personarum ac rerum copiam ac varietatem, quæ in divitum domibus conspicitur, processit.

4.

Multa proinde ac varia boni patrisfamilias cura esse debet. Nihil eum fugiat eorum, quæ in domo sunt vel fiunt. Ipse cunctis quæ suscipiuntur, adsit, præsit, de aliena industria nunquam securus. Ante omnia necessariis conquirendis deditus, & parare sciat

sciat provide, & parta tueri. Impensæ ut redditibus congruant solerter provideat; non præsentibus solum sed futuris etiam intentus; quibus, citra avaritiæ studium, solícite prospiciat, omnesque prudentis œconomi partes perfectè impleat. Ita sibi suoque honori, familiæ commodis, reipublicæ salutis optime consulat.

5.

Inter Domum & civitatem medio loco stat, juxta Aristotelem, pagus seu vicus, talis scilicet societas, quæ ultra quotidianum usum porrigitur, infra eam affluentiam tamen subsistit, quam civitas offert. Pagum scilicet seu vicum si cogitas, rudimenta, è quibus immediate civitas coaluit, intelligi par est. Hinc & vicatim videas distribui urbes constitutas. Ea enim significatio, qua pagus denotat civitatem, gentem, vel regionem, vel partem etiam regionis, hujus loci non est.

C A P. VI.

De Civitate.

1.

A societatibus primis, per domesticam, tandem pervenitur ad societatum perfectissimam, civitatem: quam prius natura intendit, posterius producit.

2.

Civitatis vocabulum hic non unice denotat personas, jure civitatis fruentes; nec ipsum illud jus, quo continentur cives; nec unice urbis certo spatio comprehensam multitudinem; sed in universum quemvis

vis hominum cœtum, communi juris vinculo & utilitatis communione cohærentem, sufficientem sibi ad obtinendam felicitatem civilem: sive deinde latius extendatur ad integram aliquam gentem, sive intra arctiores limites se contineat.

3.

Ubi ergo in sensu politico civitas cogitatur, ibi & cœtus hominum juris fruendi causa sociatus, & ordo illius cœtus legibus descriptus junctim cogitari debet; adeoque non de populo unice, nec de populi civili constitutione sola, sed de utroque id accipi necesse est: si quidem plene de civitate loquimur, nec docendi forte causa, materiale à formali, ut scholæ solent, sejungimus.

4.

Inter causas civitatem efficientes primo merito loco collocatur Deus: qui, ut cap. 1. dictum, hominem ad custodiam & cultum civilis ordinis à natura inclinavit, exemplis invitavit, indigentia perpulit. Si à Deo recesseris, occurrit politicorum prudentia, in ordinanda non minus, quam regenda societate civili occupata. Quæ cura merito ut heroica, & beneficium summum passim à scriptoribus laudatur.

5.

Quid cives sint, qui civitatem componunt, variis descriptionibus explicare conantur. Optime rem assequuntur, qui civem definiunt communione juris ejus quo civitas utitur. Illa juris communio tum beneficia tum onera includit. Induit enim oneris incommodum, ad finem civitatis relatum, rationem commodi. Utriusque generis jura determinat ipsa
lex

fundamentalis, seu formula civitatis publica, pro diversa, qua civitas gaudet, forma. Nec enim eadem civium ac subditorum est conditio sub imperio unius paucorum, ac universitatis.

6.

Dum cives communione juris definimus, non hoc volumus, omnes omnino cives jure civitatis per omnia exæquari. Non male enim monuit Aristoteles, civem secundum magis & minus dici. Est enim in possessione & usu jurium, quæ civibus tribuuntur, magna varietas: alii plura, alii pauciora; majora alii, alii minora possident, omnes tamen aliqua. Præcipue quod ad imperii, cui subsunt, attinent communionem; quam qui non agnoscit, civium numero haberi nequit. Sicut & honorarii cives nomen magis civis quam rem habent.

7.

Pleno igitur sensu ac jure nemo plurium civitatum civis esse potest. Nam non solum dissimilitudo civitatum varietatem juris habet; sed pluribus civitatibus, dum sibi adversantur, se utique totum sistere civis nequit. Nisi forte inter populos fœderatos, socios, amicos aliter conventum sit. Romana certe civitas amittebatur, alia adscita: licet fœdere Romanis juncti facile patiebantur suos cives Romana civitate donari. Romanis scilicet indignum videbatur, accipere ab aliis beneficia; dare magnificentius ducebant.

8.

Obtinetur civitas non loco præcise ac domicilio; cum alibi habitans hujus civitatis civis esse possit; &

servum aut inquilinum habitatio civem non faciat : nec communione fori aut juris cujuscunque , quod sæpe ex pacto est ; sed nativitate (hodie quidem patris conditionem & jus legitime nati fere sequuntur) & cooptatione in civitatem , interveniente certo pretio. Prudentia tamen hic suadet moderamen : ne admis- sis promiscue peregrinis quibusvis , nimia eorum multitudine cives onerentur , nec inhumaniter etiam arceantur. Manumissionis modus , qui olim obtinebat , expiravit.

9.

Ex dictis facile colligitur : civium & peregrino- rum longe maximam esse differentiam , & deterio- rem semper esse horum conditionem , quam illo- rum ; prout Romæ olim graviter legimus coërcitos pro civibus se gerentes. Hæc tamen eousque extendi non debent , ut vel penitus prohibeantur urbe ; vel eji- ciantur etiam , ob annonæ caritatem ; vel testamenti faciendi licentiâ priventur , & bona eorum fisco ad- judicentur. Quam barbariem , Turcis consuetam , male Galli imitantur.

10.

Jus quoque mutandæ civitatis civi recte tribuitur. Quamvis enim vel speciali civitatis lege , vel pacto , li- bertas hæc possit intercipi ; nihil tamen æquius vide- tur , quam juris sui & retinendi & dimittendi quem- vis esse dominum ; vi cujus civis nec invitus in civita- te maneat , nec invitus cedere cogatur ; nisi crimen ob- stet.

11.

Forma & velut anima civitatis , sine qua ne quidem
con-

concupi recte potest, est ordo imperandi & parendi. Aristoteles πολιτείαν vocat & describit: ordinem civitatis circa potestatem magistratuum. Per hos scilicet, tanquam per vicarios, civitatem regit summa potestas, & in illorum administratione maxime se conspicuum reddit imperium.

I 2.

Imperii hujus originem summa ejus tum necessitas, tum utilitas ostendit. Communionem enim rerum omnimodam, quam quidam primis temporibus tribuunt, excluso prorsus dominio omni sive proprietate, nec fuisse unquam, nec esse potuisse, vel ipsa hominis natura & sana ratio evincit, à rixis & contentionibus, quæ in tali statu perpetuæ fuissent, abhorrens, & vicissim in socialitatem ac concordiam proclivis. Hanc ut homines obtinerent, & ut animos in societatem coeuntium firma unionis vincula constringerent, in certas leges, societati colendæ aptas consentiendum erat.

I 3.

Pactum igitur ejusmodi, è communi sociorum beneplacito natum, primum civilis societatis fundamentum erat; sed non unicum, nec sufficiens obtinendæ securitati singulorum, stabiliendæque civili concordia. Ut enim pudore solo & promissi religione ad servanda pacta singuli permoverentur, vix sperari à depri-
vata hominum natura poterat. Opus ergo erat vi co-
gente, sive potestate publica, quæ metuendæ quibusvis justitiæ custos esset, atque vindex juris singulo-
rum.

14.

Huic communi omnibus ac singulis justitiæ singulos eo fine se subjecisse apparet, ut suo quisque jure eo securius, commodius, affluentius frueretur, & loco libertatis illius primævæ, prorsus infociabilis ac perpetuis periculis expositæ, veram & tutam libertatem obtineret, quæ non nisi sub tutela æqui imperii floret.

15.

Subesse itaque cœperunt singuli societati toti, vel parti ejus majori. Et ab eo jure majoris partis omnis imperandi parendique ratio profluxit. Verùm cum ob quævis negotia cogi in unum universitas non potuerit; nec commodum fuerit singillatim semper, vel per tribus etiam sententiam dicere; fieri potuit, & historia teste, factum esse apparet, ut jus hoc imperii, consentiente universitate, vel in paucos, vel in unum etiam transierit. Quo ipso obsequium, quod singuli majori parti debebant, uni illi, vel collegio, præstandum erat.

16.

Et hic modus constituendi imperii è desiderio majoris commoditatis, securitatis, & affluentiae ortus, maxime rationi convenit. Vi tamen ac dolo unum, vel plures, haud raro potestatem in civitatis corpus sibi arripuisse palam est. Quæcunque vero habuerit initia imperantium illa & parentium necessitudo, in omni tamen agnoscimus tum imperii vim, tum obsequii necessitatem; modò arctius adstrictam, modo laxius habitam. Quarum illa hodie majestatis nomine, unde jura majestatica derivantur, innotuit: hæc vel civium, ut olim; vel subditorum, ut hodie, nomine includitur.

17.

17.

Sicut autem per supra dicta, imperium in civili societate summum non nisi unum est, quo velut spiritu corpus illud civile animetur & unde reliquorum omnium actiones pendeant; ita male à non nullis magistratus ad id fastigii extolluntur; quibus tamen non nisi obsequii gloria relinquitur & nomen subditorum, quam specioso etiam vel loco, vel titulo, in republica emineant. Aut si quæ forte summæ potestatis jura possident, non tam subditi sunt quam imperii participes. Hinc non probatur accuratioribus distinctio subditorum in privatos & non privatos: quasi magistratuum ordo, præcipue eminentiorum, posterius hoc nomen mereatur. Nec mediate subditos ab immediatis, si ad potestatem summam utrosque referas, recte distingui apparet. Sicut sponte subditum à coacte subdito, nobilem ab ignobili, non diversa subjectionis natura, sed origo solum distinguit. Peregrini autem & incolæ, si non æque ac cives beneficio civili fruuntur, imperio tamen obligantur, adeoque, naturali æstimatione, licet non sint cives subditi tamen sunt. Eos vero, qui ratione bonorum solum civitati obligantur, jus civium non plene possidere ultro patet.

18.

Optimam societatum civitatem boni alicujus causa, non qualiscunque sed eximii plane & perfecti, coepisse, facile intelligitur. Quicquid igitur beatæ civium vitæ obtinendæ perficiendæque servit, huc pertinet. Cumque non alia felicitas, civium universitati quam singulis conveniat, ceu optime docuit
Aristo-

Aristoteles; privatorum autem vitam studium virtutis præcipue beat: hinc & civitatis felicitatem non minus honestate quam usu & commoditate, seu rerum quarumvis affluentia, æstimari debere ac definiri patet.

19.

Distinctius de hac vivendi honestate & commoditate egerunt tum Plato, tum Aristoteles; hic præcipue, qui honestatem omni actioni civili normam dat & magistram, omneque vitæ beatæ studium virtutis jubet regulâ metiri. Nemo enim civis bonus nisi vir bonus. Ad utilitatem autem atque commoditatem requirit eam personarum, rerum, actionum copiam, quæ sibi sufficiat, vitæque necessitatibus & opportunitatibus satisfaciat. Cui fini obtinendo imperium, medium præsentissimum pariter ac efficacissimum, destinari par est.

20.

Ab hoc fine, qui quod optimum est ac maxime salutare intendit, haud raro aberratur. Sicut enim singuli sæpe à bono genuino, quod privatam vitam beat, ad spuria bona dilabuntur, & in voluptate corporis, divitiis, honore, potentia, tanquam in supremo fine acquiescunt; Sic & civitates integræ vera sæpe excidunt felicitate, vel in ipsa civilis coetus prima ordinatione, vel ordinati corruptione; dum paulatim à veræ salutis publicæ studio ad nimiam, aut unicam etiam, divitiarum, gloriæ, potentiae aut voluptuariæ vitæ curam recedunt.

21.

Deberet itaque omnis civitas, quacunque gaudeat

re.

regiminis forma, communem civium omnium spectare felicitatem : hoc enim divina voluntas injungit; civilis societatis natura exigit; doctrina inculcat; & perfectissima civitas intendit unice ac tuetur. Verum multas reperias civitates ad imperantis unius, aut paucorum commodum vel unice, vel præcipue respicientes. Quas tamen ob id, licet à perfectione quadantenus declinantes, nomine civitatis prorsus privare non convenerit. Neglectus enim genuini finis, quem civilis cœtus sibi proponere debet, & abusus potestatis in subditos, injustam quidem reddit civitatem, aut ægram esse evincit, non tamen nullam. Modo juris communio, cujus gratia cœpit, non prorsus expiret.

22.

Ceterum, licet de civitatibus vulgo dicatur, eas esse immortales; quia partibus sublatis, aliæ succrescunt, & totum non interit: certum tamen est, definire eas interdum & interire. Novimus enim populos quosdam maribus abreptos; alios quos terræ motus hausit; vel qui sponte internecioni se dederunt. Quo casu corpus ipsum interiisse patet. Quandoque ratio corporis interit, ut si propter obsidionem aut pestem sponte à societate cives discedant, vel vi ita dispergantur, ne coire possint. Tandem etiam interit civitas, sublata aut omni aut perfecta juris communitate: sive singuli in servitutem redigantur, sive imperio exuantur.

23.

Ex hætenus declaratis ultro resultat civitatis descriptio: est ea societas hominum perfecta, rebus

ne-

necessariis instructa, certoque imperandi & parendi ordine constituta, ad bene beateque vivendum.

24.

Unde patet : civitatem & urbem non bene à nonnullis promiscue usurpari. Urbs ad locum pertinet; civitas ad ipsum cœtum & societatem; quæ non domibus & tectis ac lapidum congestu stat, sed ea iurium communione, quam antea asseruimus. Abusi tamen sunt maligne, contra paciscentium satis apertam intentionem, hac distinctione adversus Carthaginenses Romani, qui cum promississent, liberam fore civitatem, in voce hærebant, dicentes : civium multitudinem, non urbem significari, & ob id sedibus transferre suis urbem jubebant. Occurrit sane promiscua etiam vocabulorum urbis, civitatis, rei-publicæ acceptio apud antiquos; hodiernus tamen usus commode distinguit.

25.

De magnitudine civitatis ac urbis intra terminos coërcenda disquiri solet etiam inter Politicos. Et suadent uno ore prudentissimi hac in re modum; non tamen ubique & apud omnes gentes eodem pacto æstimandum. Magnitudinem enim civitatis non semper multitudine incolarum, spatiis locorum & numero ædificiorum metiri debemus, sed facultate & viribus, ceteraque rerum omnium sufficientiâ. Quod ad urbes tamen, seu civitates loco definitas attinet, nimium excrescenti magnitudini multas opponunt rationes gravissimas Politici.

26.

Claudere Philosophiam de civitate solet disquisitio :

tio : quatenus urbes sint aut fiant situ opportunaë, copia rerum abundantes, ædificiis commodaë, robore munitaë, gloria amplæ. Inprimis jucundum pariter ac utile fuerit, historiâ & experiëntiâ magistrâ, intueri in illud divinaë providentiæ theatrum, ubi deprehendemus, urbes ac civitates alias ex ruderibus ac cineribus renasci ; alias è nobili quasi propagine profeminari ; alias adolescere, alias senescere, minui, languere, mori. Ubi solers indagator inveniet, quid ratio & consilium valeat : quid conatus hominum possint : quid necessitas extorqueat ; & quo Deus hæc hominum molimina dirigat moderamine, ac ad gloriæ suæ salutisque humanæ finem tandem promoveri soleat.

LIBRI SECUNDI.

CAP. I.

de Majestate.

I.

Spectata haftenus civitatis natura, origine, constitutione & fine, agendum jam erit de civitatis anima, imperio: quod hodie majestatis solet exprimi vocabulo. In ea consideranda se offerunt majestatis natura, jura, subjectum, & hujus occasione diversae civitatis formae, quibus adjicienda tandem erunt ea, quae civitatem instruunt, servant, augent; tum etiam minuunt, corrumpunt, evertunt.

2.

Majestatis vocabulo antiqui denotabant modo solum dignitatem ac amplitudinem, modo praeter dignitatem ipsum etiam imperium involvebant. Juniores ipsam summam potestatem, non exclusam tamen dignitate, eo exprimunt & definiunt majestatem: summam in civitate potestatem, cujus actus alterius voluntatis humanae arbitrio non possunt in irritum recidere.

3.

Summa vocatur haec potestas, quia, praeter divinam, superiorem in terris non agnoscit: quia ab ea cuncta in civitate pendent, & ad eam cuncta referuntur: quia non inservit ea civitati, sua forma jam praedita, sed civitatem facit: quia summi Dei in terris vicaria est, proximo gradu ab eo distans: quia non impe-

impeditur, non suspenditur, non judicatur ullo hu-
mano arbitrio aut vi cogente, nisi per arma & scelus,
quia nihil veneratione in terris sanctius, nihil fasti-
gio in humanis rebus augustius habetur: scilicet,
 supra quam, & contra quam, & sine qua, nihil po-
 test lex aut jus civitatis, cui majestas præest.

4.

Si ergo majestas est, ut Aristoteles loquitur, sum-
 ma ubique in civitate potestas; illis majestaticam
 tribuere potestatem non possumus, qui quicquid pos-
 sunt non nisi fiduciario, precario, aliunde pendente,
revocabili, temporario, vicario jure habent & ex-
ercent.

5.

Distinctius de majestatis subjecto cogitanti, duplex
occurrit, commune & proprium. Illud est ipsa ci-
uitas superiorem non recognoscens. Si vero summa
 hæc potestas vere & plene, per electionem vel alio
modo, ab universitate in unum vel plures transit, tunc
subjectum proprium majestatis oritur: à quo, utpo-
 te civitatis personam sustinente, quicquid actum fue-
 rit, ipsi civitati recte tribuitur. Eo vero casu penes
 populum majestas (ceum male quidam volunt) non
 manet, nisi potentiâ; nec ad commune subjectum
 redit, nisi eo casu, qui in translatione expressus est.

6.

Majestas autem naturam suam, ob subjecti diver-
 sitatem non mutat, sed eadem est & manet, sive in
 uno sit, sive in paucis, sive in multis resideat. Nec
 obstat defectus tituli, quem respublica paucorum,
 aut status democraticus, sibi non sumit. Ipsa res, im-

perii nempe summitas, adest. Sicut vicissim non semper ubi majestatis nomen, ibi vere regia absoluta ac majestatica potestas est.

7.

Quæ de subjecto majestatis communi & proprio antea attulimus, non eadem censi debent cum iis quæ de subjecto majestatis reali & personali quidam perversè satis & confuse philosophantur: quasi eodem tempore realis in republica, personalis in imperante resideat. Rectius alii statuunt, expirare majestatem realem, quamprimum transit in personam: aut si realis vere maneat, personalem vel nullam esse, vel quandam solùm imaginem: redire autem ad subjectum commune à proprio majestatem, si vel rex moriatur, in regno electitio; vel familia deficiat, in successivo.

8.

In errorem hunc, duplicis eodem tempore, in eodem statu civili, majestatis, nonnullos deduxisse videtur ea civitatis species, ubi divisum cum ordinibus vel populo imperium obtinet; adeoque ubi unus, sed jure non pleno ac vere regio imperat; verùm quædam jura proceres habent, quædam populus possidet. Interdum etiam populo jus, proceribus administratio competit; aut alio modo mistæ sunt & temperatæ reipublicæ formæ. Duæ autem vel plures potestates summæ, pleno sensu ac propriè tales, in eadem civitate non dantur.

9.

Præcipue huius considerationis est τὸ Θεῖον, quod in majestate, sive imperio omni summo agnoscit
Theo-

Theologorum ac politicorum consensus. Sicut enim ex supra dictis liquet, ut civitas civitas sit, & finem suum consequatur, institui debuisse ordinem imperandi & parendi; ita non nisi Deo suggerente, instigante & dirigente, cœpisse imperium in republica, nullius nisi Dei arbitrio subiectum, quod modo in persona una, vel in paucis, modo in tota republica resideat, vel ethnici etiam agnoverunt, ut ex illo Ciceronis colligi potest in son. Scip. c.3. Nihil est illi Principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cœtusque hominum jure sociati, quæ civitates appellantur.

10.

Clarius autem longe & perfectius divini hujus instituti ratio patet è sacrae scripturae testimoniis bene multis, & potissimum è loco omnium illustrissimo ad Rom. 13. ubi verbis planissimis Deus auctor declaratur potestatis imperantium: Dei ministra ea nominatur & vicaria: obsequio & honore & timore propitianda commendatur: ipsa jura majestati competentia uno & altero exemplo illustrantur, ac tandem violatoribus majestatis non humana solum sed divina vindicta destinatur. Quæ egregie confirmat locus haud minus celebris 1. Pet. 2. 13. & 14.

11.

Summum hoc & sanctum in Majestate varie solet labefactari ab iis, qui Pontificem Romanum omni humana potestate superiorem perhibent; clericos ab obsequio, civili potestati debito, eximunt; & aliis periculosis hypothesibus, honori, auctoritati,

vitæ summam potestatem habentium graves esse audent.

I 2.

Non minus periculosa est eorum doctrina, qui, prætextu finis, quem sibi civitas optime constituta proponit, imperia omnia à populo & propter populum ita esse statuunt, ut summam civilem potestatem in populo semper residere, & ab eo in omni forma regiminis semper dependere asserant. Quæ opinionem nihil ad turbandam humani orbis quietem excogitari aptius potuisset.

I 3.

Rectius alii vim in imperantes semper injustam, auctoritatem principum in populum semper inviolabilem pronunciant. Præcipue si re, non nomine tales; nec sola auctoritate suadendi, sed potestate jubendi præfunt: sive pleno proprietatis jure imperium possideant; ut qui justo bello populum sibi subjiciunt: sive cum moderamine quadam illud exerceant. Ad veritatem enim & summitatem imperii non necessaria est habendi plenitudo. Sicut nec ob id imperium desinit esse summum, si quid ab imperante subditis promissum sit; aut si princeps acta à se nolit esse rata, nisi a proceribus vel à populo probentur. Ejusmodi enim imperium habendi vel exercendi modus rem non mutat, adeoque nec obligationem, quam Deus subditis imposuit.

I 4.

Ex dictis facile intelligitur, ubi majestatis datur non nudum nomen, sed res, ibi à legum vinculis imperantem esse liberum: non divinarum, & quæ naturæ

turæ aut gentium jura omni homini posuerunt; sed positivis humanis. Pugnat enim cum natura potestatis summæ, ad humani legislatoris placita se suasque actiones componere. Eadem de causa se impunitate tuentur summi imperantis malefacta in foro humano. Superior enim non manet, quem pœna inferiorum cogere potest.

15.

Nec eo ipso, dum pœnis humanis majestatem possidentes eximimus, abufui potestatis summæ ac tyrannidi portam aperimus. Satis enim reges & principes scire possunt ac debent, Deum sibi immittere vindicem, si è commissa sibi divinitus potestate nil præter licentiam & scelera sibi sumant. At æque male agunt, qui soli Deo judicanda humano subji-ciunt judicio. Si enim judicem metuere terrenum debet majestas, cur non populo libero, summa potestate haud raro fœdè abutenti, etiam humanus judex assignatur? Aut si abusus potestatis summæ in statu aristocratico & democratico solum Deum agnoscit judicem; cur non monarcha, in quem transiit à populo majestas, eundem unice metuat judicem, & non humanum?

C A P. II.

de Juribus Majestatis.

I.

DEclarata majestatis natura, sequitur ut de juribus ejus, pro instituti nostri modulo agamus:

Dicuntur aliis, majestatis partes potentiales: item effecta majestatis.

2

De jurium majestaticorum numero & distinctione non una omnium mens est. Quibusdam dispesci solent in majora & minora: negantibus ex adverso aliis, liquido determinari posse, quæ nam illis vel hisce sint annumeranda. Proinde alii, considerantes amplitudinem materiæ in qua majestas sese explicat, & quod nulla fere actio externa sit, quæ non ad civilem societatem aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit, uno legum ferendarum jure cuncta complectuntur: singulas autem legum materias, sive separata majestatis jura, non designant.

3.

Variant quoque sententiæ, de jurium majestatis subiecto proprio, ceu vocant, sive existentiae: nam commune subiectum, sive essentiae, esse ipsam civitatem, ex præcedentibus patet. Sunt qui negant, jura majestatica partitim & ita à diversis subiectis possideri posse, ut hoc jus penes hunc, aliud penes alium resideat & exerceatur. Hinc non nisi triplex subiectum jurium majestatis faciunt, unum, paucos, populum. Alii, præter simplices, mixtas reipublicæ formas admittentes, divisam etiam jurium majestaticorum possessionem admittunt, vi cujus ea vel ab uno & paucis, vel à paucis & populo, vel alia ratione divisim possideri queant.

4.

Sicut per ante dicta ejus quod majestas potest tanta amplitudo est, ut intra certum numerum redigi jura
sive

sive partes ejus potestatis vix possint ; ita compendia loquendi sequentes, jurium illorum varietatem intra hos cancellos fere redigunt, ut dicant : majestatem occupari circa sacra & profana : profana vel civilia vel bellica. Quæ dum alii distinctius cum Grotio proponunt, ad eadem tamen capita summa cuncta fere redeunt.

§.

Decisio quæstionis : an communicari jura majestatis possint ? ex ante allatis fundamentis sponte fluit. Cum enim civitati tanquam subjecto essentia majestas inhæreat, nihil ejus alii civitati communicari posse intelligitur : ut pote quæ non est quod audit, nisi integra maneat, & nullo destituatur jure, quod in eam cadit. Verum si concesseris, in eadem civitate dari posse diversa subjecta existentia ; divisam etiam & communicatam vel Proceribus vel populo jurium majestaticorum possessionem concedas necesse est. Quæ jurium partitio mixtam parit reipublicæ formam. In subditos autem qua tales cadere ejusmodi jurium majestaticorum communicationem, male affirmatur. Nam quæ iis indulgentur privilegia, salvo semper summi imperii jure intelligenda sunt, nec ad dignitatem juris majestatici unquam ascendunt. Sicut nec magistratibus concessa potestas, quantacunque etiam fuerit, factam jurium communicationem infert. Vicaria enim sunt omnia hæc, aliunde pendentia, & inferiora ; non summa, non propria, prout ea, quæ majestas ipsa possidet & exercet, haberi debent.

CAP. III.

De Jure legum ferendarum.

I.

Primum locum, inter jura majestatica merito occupat jus ferendarum legum, quod juxta quosdam omnia reliqua includit. Majestati id competere, res ipsa loquitur. Civitatis enim anima est imperium: imperium sine jubendi potestate intelligi nequit: cum finis civitatis obtineri nequeat, nisi summæ potestati liceret jubere & vetare quæ ad civitatem recte constituendam & regendam pertinent. Proinde primum & præcipuum caput majestatis est, legem universis ac singulis civibus dare posse; idque libere, id est, sine necessario superiorum, aut æqualium, aut inferiorum consensu.

2.

Atque ita constat, legislatorium jus majestati recte tribui. Ut autem legislatoris non potestas modo, sed virtus etiam & officium intelligatur, è re fuerit, communem doctrinæ civilis partem adire, & quæ de legum & juris origine, discrimine, re quæsitis ac vitiis in Ethica traduntur summatim indicare.

3.

Legis & juris vocabula promiscue fere adhibent Theologi, Jurisconsulti, Philosophi. Priscis Romanis ea solum jura leges vocabantur, quæ à principe vel populo lata erant. Alii ad solam ex sponsione venientem constitutionem leges restringebant. Quæ justo arctior est acceptio, & solum statum populi respicit. Leges enim

enim in regno & republica paucorum etiam inviti feruntur. Nisi ad pactum fundamentale in populi subjectione prima respicias, quo legislatoris voluntati suam submisit.

4.

Inter species legis primo occurrit lex æterna. Hanc è recentioribus quidam non agnoscunt. Definitur tamen aliis : conceptus rei gubernandæ ad providentiam Dei pertinens. Sicut autem res à Deo creatæ diversæ sunt naturæ ; ita directio ex lege illa æterna procedens aliter regit res ratione carentes, aliter rationales. Illas imposita necessitate, has vero libere, relicta obsequendi vel refragandi licentia. Et in has solas proprie dicta cadit obligatio, adeoque & solæ legis proprie loquendo capaces sunt.

5.

E lege æterna prodit lex naturalis, divinitus homini ita impressa, ut connata ei dici queat ; non actu, sed potentiâ ; ita ut, quamprimum rationis vires se exerunt, prodeat, & ad opera particularia per conscientiæ dictamen applicetur. Hæc lex, quatenus ad naturam rationalem (nam in bruta lex non nisi improprie cadit) refertur in se spectatam, dicitur naturalis: quatenus ad naturam rationalem in civili societate consideratam pertinet, jus gentium dici solet. Est enim gentium jus, quod gentes ex generali, adeoque naturali ratione, de iis quæ arbitraria sunt, propter communem utilitatem constituerunt. Lex naturæ, prioris potissimum ordinis, includit tum prima & universalia principia practica, tum quæ ex iis prona consequentia fluunt. Illa deleri ex hominis mente

ne-

nequeunt: quando autem per consequentias ad minus universalia descenditur, sæpe, ob pravam educationem aut consuetudinem, ea quæ juris naturæ sunt obscurari solent & obliterari.

6.

Ne igitur notitia juris naturalis plane interiret, neve vel humani ingenii tarditas, vel improborum pravitas observantiæ ejus obstaret, utque omnis contumacibus præcideretur occasio; peculiari denuo promulgatione Deus in lege morali ea inculcavit, quæ naturam rationalem ex se & ratione objecti decerent: si unicam septimi diei in præcepto tertio circumstantiam excipias. Nam publicum cultum Deo deberi in civili societate, ratio sana atque jus naturale dictat: quo vero præcise tempore præstari is debeat, non definit.

7.

Tertia legis species est positiva lex, quæ unice ejus arbitrio nixa, qui potestate nomothetica instructus est, ex principiis universalibus ita non derivatur, ut consequentiæ necessitas vel evidentia appareat. Estque alia divina, quæ Deum autorem habet; alia humana, quæ ab humano legislatore provenit.

8.

In definienda lege humana non consentiunt auctores. Sunt qui legem nullam hoc nomine dignam censent, quæ non justa sit, & recta præcipiat: addunt alii, quæ non publicum bonum promoveat. Sed hi de lege in præcipuo & excellenti significato loquuntur. Alii, ad analogiam rerum publicarum, quarum aliæ rectæ, aliæ corruptæ sunt, etiam leges

ges distinguunt in iustas & iniustas. Hi, abstrahendo ab his requisitis, definiunt in sua generalitate legem: decretum, quo suprema in civitate potestas sibi subiectos obligat, ut ad illius præscriptum actiones suas componant.

9.

Præcipiuntur autem lege positiva, tum divina, tum humana, nonnunquam ea ipsa, quæ legis naturalis sunt, eodemque etiam modo. Qualia tum in decalogo, tum hominum legibus quam plurima occurrunt. Nisi quod plerumque eo casu lex positiva naturali legi aliquid addat, dum vel specialem actionis conditionem seu modum determinat, vel ex generali aliqua legis naturæ regula speciales actiones exigit aut prohibet.

10.

Est enim legislatoris humani, ut legem naturalem ac divinam in desuetudinem deductam ac neglectam in usum revocet, & ad certum tempus & locum ea quæ in genere divinitus mandata sunt, determinet; ea vero quæ nulla lege divina attinguntur, nec ex se vel honesta vel turpia sunt, sed in medio veluti relicta, si ad bonum publicum referri, omittendo vel faciendo possunt, præcipiat vel prohibeat. Si quid vero lege divina vel naturali vel positiva mandatur, id nulla lege humana potest, prohiberi; nec mandari quod illa lege prohibitum est.

11.

Deberet itaque lex omnis nihil continere iniustum, imperfectum, ambiguum: sed ut hominum instituta pleraque imperfectione aliqua laborant; sic etiam

in

in legibus humanis sæpe videas permitti statuique quod ad legem naturæ & divinam revelatam relatum probari nequit : utpote iusto duriora, vel etiam languidiora, obscura, sibi que invicem repugnantia, verbo, à perfectione normæ publicæ prorsus aliena.

I 2.

Præter justitiam legis requiritur, ut ea reipublicæ sit salutaris, & in bonum publicum tendat. Non eo quidem sensu ac si omnibus & singulis civibus semper commoda & proficua esse queat; sed ut in universum & majori parti profit. Utilitas illa ex fine civitatis præcipue æstimatur, felicitate scilicet & beatitudine, quam quivis status intendit. A quo fine discedunt leges in gratiam hujus vel illius latæ, vel quas ambitio vel odium aut proprium imperantis commodum parit. Nisi quod in statu monarchico salus publica salute principis contineri credatur, aut temporis etiam circumstantia & necessitas quandoque jubeat id, quod, casu eo seposito, salutare non habetur.

I 3.

Requiritur porro in omni lege, ut præcipiat possibilia, hoc est, talia, quæ non solum non sint supra hominis vires, sed etiam cum sensu imbecillitatis humanæ debitoque moderamine exigantur. Flagitia enim, ut Tacitus inquit, sine modo sunt; suppliciis ac remediis principis moderatio temperat. Atque hæc moderatio in legum interpretatione quoque attendenda est, ubi à rigore nimio ad æquitatem cuncta sunt flectenda à qua legislatores quam minimum cense-
feri debent recedere voluisse.

14.

Quartum legis requisitum est, ut actiones futuras præcipiendo vel vetando dirigat. Pœnæ quidem interdum statuuntur in facta; sed lex norma sit agendorum non actorum. Præterita sæpe ansam dant futuris per leges ordinandis; sed leges præteritis non scribuntur.

15.

Quintum quod in lege requiritur est, ut universalia injungat: sive, ut in omnes cives ac subditos sit obligatoria, in quos materia legis quadrat. Legis enim hæc vis est, ait Cicero, scitum & iustum esse in omnes. Antiquo certe Romano jure privilegia omnia erant interdicta; & ægræ republicæ signum Tacito videtur, quando non in commune, sed in singulos homines feruntur de jure quæstiones. Permittit tamen & æquitas & jus civile, utilitate summa vel necessitate id exigente, ut, ob favorem personæ vel rei, discedatur ab universalitate illa. Qui enim legem ponere & tollere potest, quin etiam ab obligatione ejus quosdam possit eximere, dubio caret. Interim prudentiæ est, ne frequentia nimis sint privilegia, neve temere, aut in præjudicium concedentis, vel tertii, concedantur.

16.

Externa legis requisita sunt perspicuitas & brevitas. Aperte igitur & planissimis verbis mentem suam declaret legislator. Omnis hic exulet ambiguitas, Nihil in tam diligenti scriptura abundet, nihil deficiat. Sufficientia rebus exprimendis verba eligantur, eaque communia ac consuetæ, atque ita posita ut interpretem non desiderent. Perspicuitatis comes & mater

& mater sit brevitās ; sed clara & illustris : nam sæpe etiam ex brevitate nascitur obscuritas. Facilius scilicet ab imperitis retinentur quæ sunt brevīa. An vero brevitās hæc omne excludere debeat præmīum, ut Seneca vult, merito ambigitur : contrarium docente hodierna praxi, & ipsius divinæ legis exemplo.

17.

Partes, legi omni necessarias, duas communiter nominant : constitutionem & sanctionem. Illa continetur tum jussio, tum interdictum : hac legis violatoribus pœna decernitur ; & inesse legi cuivis supponitur, si vel maxime disertis verbis expressa non sit. Lex enim sine vi cogente nulla datur : cum leges ferre, sit necessitate faciendi omittendive res in legem deductas cives obligare. Absque hac coactione lex præter nudum nomen nihil habet. De præfatione antea dictum est, utiliter eam adhiberi, quo leges quoque proficiant ad bonos mores, si non tantum imperent, sed doceant : hoc est, præcipiendi rationes & causas exponendo, obsequium legibus debitum non tam extorqueant, quam sponte obtineant.

18.

Legis indoli, in se spectatæ, nihil infert discriminis, siue ab auctore ejus, siue à ferendi modo & occasione, siue aliunde nomen accipiat. Qualia nomina in jure Romano occurrunt, dum Plebiscila, Senatusconsulta, Constitutiones Principum, jus Prætorium, Responsa prudentum legimus. Nec ad legem in se spectatam pertinet quod alia scripta, alia non scripta ; alia affirmans, alia negans ; universalis vel particularis dicatur, vel alio modo distinguatur.

19. Ex

19.

Ex supra dictis sponte intelligitur, juri potestati-
que legislatoris inesse quoque facultatem leges limi-
tandi, authentice interpretandi, aliove modo mutan-
di, vel penitus etiam tollendi. Etsi enim crebram
legum mutationem & correctionem nemo politico-
rum suadeat, nec sine magna ratione discedendum sit
ab iis, quæ semel tanquam norma actionum publica
placuerunt: (vilescit enim & legis & legislatoris au-
toritas crebra innovatione) si tamen mutationem
vel necessitas, vel summa utilitas suaserit, utendum
est potestate, & statuendum de novo, quod publicæ
utilitati expedit.

20.

Quod ad materiam attinet, in qua se explicat hoc
legislationis jus: vel de ipso reipublicæ statu aliquid
definit; vel de personis, rebus, actionibus civium præ-
cipit. Illas leges, consueto more, fundamentales
vocant: quatenus vel civitati statum dant, & totius
civilis regiminis formulam componunt; vel impe-
randi modum præscribunt. Nisi quod posteriori ca-
su ejusmodi constitutiones commodius pacti publi-
ci, quam legis nomine veniant; utpote è consensu im-
perantium & parentium natæ, quarum adeo mutatio
à solius imperantis arbitrio non pendet. Reliquæ
vero leges ad personas, res, & actiones privatorum ita
pertinent, ut eodem modo regem aut principem non
obligent. Interim quod jus à principe non exigit, id
consilium postulat, ut, sponte observando leges, sub-
ditorum obsequium exemplo suo provocet.

21.

Ultima hujus argumenti pars est, quæ de legislatoris virtutibus & officio agit. Qui brevitati student, cuncta includunt vocabulo prudentiæ. Alii justitiam & prudentiam nominant : quarum illa id quod honestum est & æquum, hæc quod reipublicæ utile est, suggerit. Simplicissime hic versantur, qui virtutem & opus legislatoris distinguunt. Virtus facit, ut velit & possit bonas leges ferre. Illud efficit amor justitiæ & reipublicæ. Amor justitiæ conciliat legibus, ut honestati & æquitati congruant, & à nullius virtutis abeant dictamine. Amor reipublicæ ad finem civitatis solícite respiciet, & ut leges publico sint salutare obtinebit. Ut autem possit bonas leges ferre, ingenium practicum, profunda civilis prudentia, aliarumque subsidia scientiarum efficient. Opus legislatoris requirit, ut legem prudenter excogitet, diligenter & bene perscribat, ac publice promulgeat. Neque enim obligat lex nisi promulgata.

C A P. IV.

De potestate circa Sacra.

I.

Actum est hætenus de jure majestatis nomothetico, eique merito primus locus datus inter jura majestatis reliqua, quia per omne civitatis corpus suam vim exerit, & cetera jura omnia includere videtur. Nunc justo ordine de eo quod potestas summa civilis circa sacra potest, agitur. Fert enim majestas leges vel circa sacra, vel circa profana.

2. Ar-

2.

Ardua est materia hæc, & contradictionibus obnoxia. Pontificios præcipue hic contrarios habent politici pariter ac theologi nostrates, quæ nos majestati hac in parte tribuimus ipsi adimantes, & Papæ adjudicantes.

3.

In hoc argumento bene expendi debet potestatis summæ civilis natura & officium, ut accurate possis æstimare, an & quatenus seculari potestati aliquid hac in re tribui possit juris ac directionis. Deinde scopus integer bene meretur expendi, quem sibi hæc tractatio proponat, quove tendat omne id, quod majestas in sacris possit. Imperium etiam circa sacra probe distingui cupit ab ipsa functione sacra. Prius enim solum majestati tribuitur, non posterius. Ipsum denique jus à modo juris exercendi sejunctum est.

4.

Majestati recte asseri jus circa sacrorum curam, vel ex solo societatis civilis scopo abunde intelligitur. Cum enim id sibi quævis societas civilis proponere, eoque omni instituto respicere debeat, ut cultus Deitum publice tum privatim in republica vigeat, omnesque subditorum actiones timor Dei regat; nec ullo alio medio efficaciori in officio subditi contineantur; huic fini obtinendo utique media majestatem habentibus concessa esse debet supponi, hoc est, potestas ordinandi quæ huic scopo sunt necessaria. Præsertim cum ex hujus curæ neglectu, & si vel cuius privatorum, vel alii quam summum rerum arbitrium

trium habenti sacrarum rerum ordinatio permittere-
tur, confusioni certissima occasio nasceretur.

5.

Consistit autem omnis sacrorum cura, quatenus
majestati competit, in recti cultus divini institutione,
& corrupti collapsique restitutione. Quæ duo offi-
cia ad quicquid quocunque nomine divino cultui
promovendo inservire potest, porriguntur.

6.

In cultus divini institutione ante omnia occurrit
ministorum verbi divini idoneorum electio. Qua in
re ut & intentioni divinæ conformiter agatur, & sa-
luti animarū bene prospiciatur, multa cautione opus
est. Nec sufficit tanti momenti negotio ea cura, quæ
in eorum, qui civilibus negotiis præficiendi sunt, &
dotes animi, & studiorum fructus, & morum decus,
& vitæ integritatem inquirat. Eo fine etiam adhi-
beri consuevit ecclesiæ judicium, ne quid negligen-
tius hic actum videatur.

7.

Proxima cura est, ut legibus ecclesiasticis, (quæ
tamen cum officio ministorum verbi divini non pu-
gnent) labores eorum, & quicquid ad officium &
ordinem inter eos custodiendum pertinet, solícite di-
rigantur; sustentationi eorum liberaliter prospicia-
tur; in vitam & actiones omnium diligenter inquirat-
ur; maleque viventes corrigantur aut removeantur.
Ejusdem secularis potestatis quoq; est, cultum exter-
num divinum decenter ordinare: in ritibus nil teme-
re & sine consilio ministerii ecclesiastici mutare: bo-
na ecclesiastica legitime dispensare: inspectionem ec-
clesiæ

clesiæ non negligere. Cui rei servit frequens visitatio & synodorum convocatio. Huc merito etiam retuleris curam circa scholas, tum maiores, tum minores.

8.

In recto Dei cultu, si forte collapsus fuerit, restaurando, quod sui est officii observat publica potestas, si in errantes, præsertim hæreticos, & seductores, diligenter inquirat; eos vel blando modo in viam reducat; vel, si emendari nolint, debitis mediis coërceat, &, ne errores eorum latius serpent, sedulo caveat; omnem vero cultum idololatricum extinguat; & quicquid ad reprimendos errores fidei, impediendam vitæ improbitatem, ac vicissim ad fovendum publice privatimque cultus divini fervorem facere potest, omni conatu urgeat ac promoveat.

9.

Ex dictis facile decidi poterit dubitatio: num liceat potestati seculari subditos ad religionem, quam illa pro vera habet, cogere? Pontificii potestati tum ecclesiasticæ, tum seculari hoc permittunt: imo sub larva gratissimi cultus Dei commendant illam vim in conscientias. Dudum tamen à nostratibus negantis sententiæ veritas est demonstrata. Nisi quod licitum pronuncient, ad media conversionis genuina subditos compellere, ex. gr. ad audiendum verbum Dei orthodoxe prædicatum: it. publicum privatumque falsæ religionis cultum prohibere &c. Si tamen tolerantia heterodoxæ religionis publica lege introducta sit, vel necessitas tale quid imperet; illi cedendum erit.

IO.

Affinis isti quæstio est: an plures religiones sint in eodem statu civili tolerandæ? Cùm religio sit basis reipublicæ & vinculum civium, quo sublato omnia facile diffluunt in civili societate & evertuntur; optanda sane esset cuivis reipublicæ non nisi una eaque orthodoxa religio. Nam unionis ea auctor est, & à confusa ea semper turbæ oriuntur. Verum aliud est in thesi hac de re disputare, aliud sub hypothese hujus vel illius reipublicæ hanc quæstionem tractare. Aliud etiam est, si quæras, an, re adhuc integra, admitti plures in eadem republica debeant religiones? Cujus quæstionis affirmativam incautius hodie à nonnullis videas defendi: aliud est, an plures religiones per vim vel per consensum & publico pacto introductas, ita ut sine totius reipublicæ concussione, & sine metu everisionis ad unam redigi nequeant, tolerari conveniat? Paucis: aliud est, si controversia hæc tractatur ut quæstio consilii; aliud si tractatur ut quæstio juris.

II.

Prior illa quæstio facilem admittit decisionem, cujus rationes ex ante allatis ultro patent. In quæstione juris autem, præter alia, etiam potestas imperantis consideranda est, an absoluta sit, an vero fundamentalibus legibus vel pactis restricta. Item an solum princeps arbitrium in sacris ac profanis habeat, an vero divisum. In reipublicæ administratione non semper id potest obtineri quod est optimum, vel quod melius esse prudentia dicitur. Præterea distinguere hic debet singulorum privatim diversa citra turbas sentientium tolerantia, ab exercitii publici concessione.

ne. Item religionis diversitas à blasphemiiis publicis multum differt. Sicut aliud etiam est, tolerare diversas religiones, aliud approbare. Proinde syncretismus quidem locum non habet; pax tamen & concordia publica inter diversas religiones in eadem republica locum invenit.

12.

Hujus quoque loci existimant politici disquirere, an imperantes à subditis juramentum religionis recte exigant? Quod contra nonnullos diversum sentientes facile affirmatur. Nam si veri cultus divini cura imperantibus injuncta est; si veneratio Dei orthodoxa scopus rerum publicarum præcipuus haberi debet; media etiam efficacia hunc scopum obtinendi negari non debent. At juramentum religionis adstringit conscientias fortius, & magis in officio continet. Præterea pars cultus divini est, à quo nemo christianorum abhorreere debet. Nec tandem aliud fere medium imperantes reddit securos de interiori conscientia statu subditorum quam jusjurandum: ut vel necessitas ipsa, si evidens utilitas desit, illud requirat.

13.

Generale monitum, quod hac in re imperantibus suppeditant Doctores civilis prudentiæ, est: ne in religionis negotio omnia promiscue tribuantur potestati ecclesiasticæ (quod pontificii faciunt) neve omnia sine discrimine vindicentur potestati seculari. Quæ ad externa cultus divini pertinent, merito sibi sumit ordinanda potestas secularis. Interiorum autem curam ecclesiæ ministris relinquit. Temperamentum utriusque egregium apud nostræ religioni addictos in

consistoriis occurrit. Felicem itaque merito deprædicamus rempublicam, ubi conjunctis viribus & unitis animis utraque pars suum agit.

CAP. V.

De Jurisdictione.

I.
MAjestati competere juris reddendi potestatem, res ipsa loquitur. Etsi enim prudenter omnia constituat majestas, quæ reipublicæ utilitati inserviunt; inanis tamen erit omnium legum tenor, nisi de genere facti positæ leges singularibus applicentur, & quod cuique competit potentiâ, id etiam actu seu effectu ipsi tribuatur. Unde reddendi juris nata est potestas, quæ factis singulis in specie statuta generalia accommodat.

2.
Vox jurisdictionis, quando jus majestatis denotat, latiori sensu accipitur, omnem eam includens potestatem, quæ per varia rerum genera, in quibus jus statutum reddi oportet, diffunditur, & ad criminalia non minus quam civilia spectat. Alias criminalium potestatem hoc vocabulo denotari non solere in usu fori hodierno, constat.

3.
Si de vero jurisdictionis subjecto in republica quaeritur; ultro patet, potestatem administrandæ justitiæ primo & formaliter non nisi in ipsa majestate hære: sive ea penes unum resideat; sive penes plures sit. Per participationem autem est in vicariis majestatis,
nem-

nempe magistratibus; qui quicquid hic agunt, non nisi jure & nomine majestatis agere censendi sunt.

4.

Quid si majestas jurisdictionem neget; potestne ab ea appellari? Dum jurisdictionem primo & formaliter penes majestatem esse dicimus, satis intelligitur, à majestate ipsa non posse appellari sive provocari. Ad majestatem autem, tanquam ad fontem omnis jurisdictionis, ab omnibus cujuscunque ordinis magistratibus provocari posse, dubio caret. Id quod jus extremæ provocationis vocant, & à majestate inseparabile demonstrant politici.

5.

Partes jurisdictionis sunt tres: cognitio seu notio, jurisdictio in specie sic dicta, & executio. Cognitio, seu quæstio facti, omnem jurisdictionem inchoare debet. Sive enim negotium sit civile, sive criminale, ante omnia factum de quo disceptatur, accurate cognoscendum est. Cognita re, proximum est juris ad rem & factum applicatio. Postea sequitur juris statuti executio, extremum in omni jurisdictione; quod communiter vocatur imperium. Alii duo nominant in jurisdictione, explicativum & executivum: ad illud referentes non modo cognitionem, sed etiam judicationem.

6.

Sicut tres sunt jurisdictionis partes, juxta primam distributionem; ita quoque species diversæ objecti, circa quod versatur jurisdictio, ad tria membra possunt redigi. Sunt enim res, in quibus reddendi juris potestas vertitur, vel civiles, vel criminales, vel ecclesiasticæ.

7.

Quod in specie attinet exercitium jurisdictionis; ad majestatem quidem, per ea quæ ad quæstionem tertiam monuimus, pertinet tota jurisdictio, siue distinguamus eam per partes illas essentielles, siue per species objectorum. Quoniam autem habentes majestatem non ubique aut semper per se eam possunt administrare; itaque aliis haud raro committunt jurisdictionem & ejus exercitium. Idque vel jure magistratus, vel lege beneficioque speciali: & id rursus vel per omnes, vel per quasdam jurisdictionis partes; itemque vel in his vel in aliis objectorum speciebus, prout supremæ potestati visum est.

8.

Circa cognitionem seu notionem in specie notanda venit ejus in quavis re & controversia inevitabilis necessitas. Nemo damnandus aut puniendus est nisi auditus. Idque non solum, quia alias justitia judiciorum sibi non satis constaret; sed etiam quia inauditique indefensi tanquam innocentes pereunt, licet sint nocentes. Deinde summa etiam requiritur in cognitione causæ diligentia, ut partes litigantes satis audiantur, neve quicquam inquirendæ veritatis negligatur. Quæ officii judicialis pars multo labore & patientia constat. Absit tamen nimia in inquirendo asperitas & calliditas. Peccatur enim hic fovendo, immittendo, nimisque audiendo delatores; tormentis abutendo; per rigorem immobilem omnes circumstantias ad lenitatem & humanitatem ducentes negligendo.

9.

Qui ex mandato judicant atque adeo etiam tractant

Etant inquisitionis & cognitionis negotium, illi si has in parte nimii sunt, plerumque se defendunt formulae mandati. Meminisse tamen debent, nullis mandatis humanitatem ipsam tolli. Proinde non minus hi etiam sibi dictum putent, quod de nimio rigore antea monuimus. Fatendum tamen est, illos qui infra maiestatem cognoscunt, praescriptis legibus ac formulae iudiciorum adstrictius alligari: ipsam vero maiestatem liberius agere; adeo ut in crimine manifesto & flagranti prorsus interdum omittatur cognitio. Quod tamen multa cautione eget; ne tyrannorum morem, poenam inquisitioni praeponentium, videantur imitari.

I O.

Ad hanc ergo partem jurisdictionis de quaestione facti pertinet tota de accusando & defendendo materia, adeoque quicquid de probationibus tam artificialibus quam inartificialibus vulgo tradi solet. In quibus accurate dijudicandis nulla cura nimia esse potest; ne iudicaturi iudicio illudatur, aut falsum pro vero ei obtrudatur.

I I.

In jurisdictione specialius sic dicta, sive in statuendo jure, iustitiae exacta custodia praecipue iudici debet esse commendata. In nulla quidem parte jurisdictionis ea exulet, sed notionem pariter & executionem sollicitè dirigat; in statuendo tamen jure, sive, juris ad factum applicatione, aut ferenda sententia, in primis ea regnet: hoc est, jus ita statuatur, ut ex dictamine legis divinae, tum naturalis, tum positivae, non neglectis etiam legibus humanis; in primis si iudex sit

fit inferior, cuncta definiantur. Potissimum vero id sedulo agatur, ut æqualiter jus dicatur, id est, secundum merita causæ, ceu in foro loquuntur, sine gratia & odio, aliisque animi affectibus.

I 2.

Quæri hic solet: an æquum & bonum sit pars jurisdictionis? hoc est, an in jure dicendo & ferenda sententia æquitati semper debeat esse locus? Et sciendum: sicut ipsa norma juris dicendi sive lex, ad æquitatem debet esse formata; sic in legis interpretatione, applicatione & executione æquitati & lenitati etiam locus esse debet. Non enim potest legislator scientia sua cuncta complecti: nec à lege in universum loquente singuli casus possunt comprehendi; quorum ob id inspectio specialis, ex causis & circumstantiis, mirifice variantibus, dijudicanda; variat etiam judicis decisionem, & æquitatis moderamen perpetuum desiderat.

I 3.

Distinctius de hoc æquitatis externæ officio cogitanti, occurrit illud vel in cognitione, quando in quæstione facti, si obscuritas quædam se offert, humaniorem partem judex sequitur; vel in ipsis legibus & edictis æquitatem temperandis; vel in eo etiam, quando lex prorsus tollitur, hoc est, quando ipsa lex æquitati cedit. Quæ æquitas extrinseca solet appellari. Ubi satis intelligitur, hanc soli majestati esse reservatam. Vel tandem æquitas hæc est intrinseca, hoc est, juris scripti temperamentum quoddam & supplementum.

I 4.

Si autem æquitatem temperanda est sententia jurisdictionis.

ditionem exercentis; quanto magis cavendum ipsi, ne actis & probatis ita adhæreat, ut sciens & prudens innocentem damnet aut nocentem absolvat. Sit autem scientia ea, quam potius attendere debet quam acta & probata, certa & invincibilis, quâ ipsi per αὐτοψίαν, vel alia certa & sensui pariter ac rationi obvia infallibilia signa constet, rem aliter se habere, quam ex testium depositione vel aliis momentis colligi potest. Idque non in summo solum principe ita obtinet, sed & in iudice inferiore: quamvis alias hujus longe sit restrictior potestas, utpote ad formam processus judicarii præcise alligata.

15.

Tertia pars jurisdictionis est potestas exequendi id quod jure statutum est, & in specie imperium appellatur. Quod si conjunctum est cum facultate statuendi, mixtum appellatur. Si absque illa facultate consideratur, imperium merum dicitur. Quanquam postea usus obtinuerit, ut merum imperium criminalibus rebus unice accommodatum sit, & potestas gladii vocari cœperit.

16.

Hujus quoque loci est, tractatio de præmiis & pœnis. Ubi nostrates contra Anabaptistas ac Photinianos ex divino jure scripto & non scripto docent, imperantes habere potestatem irrogandi pœnas tum mitiores tum capitales. Unde sponte colligitur: ministros suppliciorum publicos nulla laborare infamia juris, nec à coetu christianorum esse excludendos. Præterea capitalia supplicia non semper & ubique remitti posse; pœnas tamen certis casibus recte mitigari.

17. In

17.

In specie de capitalibus suppliciis notandum est, ea debere esse rara: nisi forte peccata hominum frequentiora aliter id exigant. Multiplicatis enim delictis multiplicentur poenae. Præterea poena capitalis nunquam ex meris præsumptionibus delicti irroganda est. Sententiæ etiam & executiones nunquam sunt præcipiendæ. Nec delectari debent imperantes poenarum irrogatione. Nec sæviendum etiam est in cadavera punitorum.

CAP. VI.

De jure constituendorum magistratuum.

I.

Magistratus nomine non eodem modo omnes utuntur. Juniores autores & præfertim illi, qui Theologorum consuetudinem loquendi sequuntur, pro imperantibus in universum sumunt vocabulum magistratus: imo de magistratu politico agentes vel maxime intelligunt ea voce summum habentes imperium. Latinis autem veteribus magistratus semper sunt personæ, quibus sub majestate, & à majestate orta imperia sunt commissa. Et hæc significatio hujus loci est.

2.

Jus hoc magistratuum creandorum, mutandorum, abrogandorum, esse inter jura majestatis, inde fatis patet, quia jurisdictio, de qua modo actum est, multis competit jure magistratus; & plerique judices, quos majestas constituit, magistratus sunt.

3. Inest

3.

Inest autem hoc jus constituendorum & destituentorum magistratuum majestati ita, ut quaecunque magistratibus communicatur potestas ea ipsius majestatis sit, à majestate pendeat, ad ejus arbitrium quiescat, propria auctoritate sumi aut exerceri nequeat.

4.

Videmus quidem magistratus minores interdum à majoribus, aut ab ipsis subditis constitui. Sicut & aliquando summa potestas sive majestas ordinibus, civibus, aut certo hominum generi tribuit jus creandi etiam majores magistratus; tamen hæc cuncta magis ad modum constituendi, quam ad ipsam constitutionem pertinent. Unde etiam electionem malem dicere quam constitutionem. Aliud scilicet est, constituere magistratus sua vi, sua auctoritate, sua potestate, adeoque proprie & independenter: aliud est, constituere auctoritate concessa, opera vicaria ac demandata. Illud solius majestatis est; hoc aliorum esse potest.

5.

Imo non semper ibi vera hujus juris est possessio, ubi ejus datur exercitium. Nec semper vera vis ipsumque jus ordinandi magistratus ibi invenitur, ubi externi quidam constitutionis & ordinationis actus occurrunt. Sæpe ex sophismate politico quodam imago solum & simulacrum electionis ac potestatis cujusdam vicariæ in constituendis magistratibus, non res ipsa, conceditur à majestate; ita ut externa electionis præ se ferant speciem privilegii ac juris; vim electionis ipsam altior potestas dirigat. Quod etiam in minoris ordinis potestatibus ita evenire solet.

6.

6.

Ceterum distingui videas à nonnullis consiliarios & senatores à magistratibus. Verum res ipsa loquitur, & senatum & consiliarios esse quandoque magistratus, quandoque non esse. Nec accurate satis distinguunt qui ita dicunt: senator de omnibus reipublicæ negotiis & semper deliberat; magistratus vero de nonnullis, & aliquando. Sæpe enim senatus, eo ipso quod senatus est, jura magistratus habet, five, jure magistratus deliberat & agit.

7.

Id tamen ab Aristotele accurate scriptum est: à magistratibus proprie dictis secerni debere ceteros præfectos, curatores, ministros. Licet in Græca pariter ac Romana lingua varie videas nomina hæc misceri.

8.

Curationum publicarum genera recte à Philosopho sic distribuuntur, dum alias facit civiles, alias œconomicas, alias administras. His enim nominibus includitur quicquid est officiorum & ministeriorum in civitate. Quæ tamen cuncta separatim exponere, & quæ cuiusque conveniant definire, brevitatis nostræ ratio non permittit. Præsertim cum singulæ fere respublicæ hic aliquid peculiare habeant.

9.

Pendet autem officialium & ministrorum, cujuscunque gradus sint, tum constitutio tum destitutio proprie non nisi à summa potestate. Quamvis per alios forte, quod ad minores functiones attinet, eligantur atque rejiciantur, ceu antea vidimus. Imo
qui

qui majestatis habendæ & exercendæ periti sunt, illi vel maxime dant operam, ne in his præter arbitrium suum aliquid fiat. Proinde, licet aliis indulgeant electionem, sibi tamen servant electorum confirmationem.

IO.

Cum in numerum ministrorum publicorum utique & legati referantur, quæri solet: an sola majestas jus mittendi legatos habeat? Affirmant quidam, proprie dictos legatos non mitti nisi ab iis, qui habent majestatem; neq; mitti nisi ad eos, qui majestate gaudent: alios vero ab aliis missos populariter tantum & laxè loquendo, adeoque non ex merito hoc nomen gerere. Interim praxin in hoc jure & ejus exercitio multa innovare, multa etiam admitti ex singulari consilio politico, adeoque odiosam fere & noxiam evadere hujus quæstionis discussionem, non ignorant qui, quid hodie agatur, norunt. Quæ porro de legatorum personis ac jure aliisq; eo spectantibus disquiri solent, apud jurisprudentiæ universalis doctores quæras necesse est.

CAP. VII.

De jure belli & pacis.

I.

PER jus belli & pacis non intelligimus hic, ceu Ciceroni & Grotio accipitur, id quod in bellis gerendis finiendisque juri consentit aut disconvenit: nec totam juris naturalis & gentium complexionem, sive omnia ea jura & officia, quæ privatis æque ac publicis

E

in

in negotiis, extra societatem & in societate viventium actus dirigunt : sed ipsam illam in maiestate facultatem belli suscipiendi, gerendi & finiendi.

2.

Primo quidem dubio caret, jus belli & pacis, sive facultatem illam suscipiendi finiendique belli, non competere nisi maiestati, sive, maiestatem habentibus : qualemcunque etiam speciem habeant ea, quæ vel per commissionem, ut hodie loquuntur, vel per temperamentum aliquod, vel per simulacrum etiam, in hoc genere administrantur.

3.

Potestas hæc gerendi belli, quam maiestati asserimus, ex ipso imperantium officio. optime derivatur. Eorum enim est, non id solum efficere, ut domi omnia tranquilla sint & tuta ; sed ne ab exteris vim subditi ac injuriam patiantur. Cum vero in eos, qui nullum in terris superiorem agnoscunt, nulla valeant iudicia ; injurias acceptas, quarum negatur reparatio, non nisi vis armata vindicat. Nec pacem tutam aliud præstat adversus violatores ejus, quam exercitus. Fluit ergo ex ipsis juris naturæ dictatis hoc jus, vim injustam iusta vi depellendi, tegendique armis patriam, defendendi aras focosque.

4.

Comprehendit jus belli quicquid ad armatam reipublicæ tutelam pertinet, e g. exercitum conscribere, delectum habere, arma comparare, in hostem movere, prædas agere, configere, & ejusmodi alia. Præterea & illa adesse debent, sine quibus militia geri non potest : nempe, stipendia constituere, pœnas & præ-

præmia militibus tribuere, totamque belli disciplinam regere. Pari ratione huc spectat jus muniendi jus tormentorum, quatenus virtuti militari exercendæ destinatum est: ut & custodia armata publica. Omnia hæc majestati competunt per se: in ministris autem majestatis majoribus & magistratibus, quibus quandoque talia videas permitti, non nisi precario jure reperiuntur.

5.

Bellum aliud solenne est, aliud minus solenne. Solenne gerunt, qui summam in civitate potestatem habent. Et hoc certis ritibus & solennitatibus non destituitur. Sine alterutro horum bellum solenne dici nequit. Minus solenne est, quod tum ritibus istis carere, tum geri etiam potest in privatos, & auctorem habere quemvis privatum.

6.

Videtur sane quivis magistratus, sicut ad tuendum populum sibi creditum, ita ad exercendam jurisdictionem, si vi opus sit & armata manu, jus habere gerendi bellum: verum quia ex bello suscepto tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit nisi autore eo, qui summam in civitate potestatem habet. Hinc in Romano jure majestatis reus dicitur, qui injussu principis bellum gesserit, delectumque habuerit, & exercitum comparaverit.

7.

Interim quemadmodum omnia dicta, quantumvis universalia, æquitatem recipiunt interpretem; ita etiam lex ante allata, quæ vult, ut soli summæ po-

testati jus gerendi belli insit, non plane omnem respuit extensionem. Nam quin ei, qui jurisdictioni præest, liceat per apparitores suos vi cogere paucos non parentes, quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, nec periculum aliquod publicæ rei inde metuendum, dubitari plane nequit. Rursum si in majoribus motibus adeo præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli, qui supremum in civitate jus habet, tum necessitas exceptionem porrigit. Extra hanc necessitatem, ad vindicandas iniurias, quas lex persequi negligit, jus bellandi ne summis quidem magistratibus concessum debet intelligi.

8.

Accidit sane, ut in imperio late patente inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: id si fit, jam censendum est, bellum geri ex vi summæ potestatis sive majestatis. Nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse autor censetur. Gerit igitur tali casu magistratus bellum non suo nomine, sed supremæ potestatis, cujus vices gerit. Hinc etiam tale bellum pro publico sive solenni recte habetur, sive ipsius majestatem habentis: licet is non omnes bellicos actus speciali directione regat, sed concessione solum generali exercitium juris sui tali magistratui indulgeat.

9.

Disquiri hic solet ac disputari satis interdum ambigue, quis in mixta reipublicæ forma bellandi jus habeat. Inspiciendæ sunt cujusque reipublicæ leges fundamentales, sive, imperii formula publica, quæ accurate ut plurimum definit, quid circa hoc jus principi

cipi, quid procerum ordini, quid populo competat, Et juxta hanc publicam regiminis normam quoque judicium hac in re ferendum est. Neque adhærendum iis, quæ haud raro pactis ejusmodi solennibus contraria praxis exhibet. Nisi quod consuetudo contraria legi, à parte altera tolerata, sensim induat vim juris. Videmus etiam, varia partitione, interdum jus communis consilii ante bellum suscipiendum omnibus iis commune esse, qui in participationem summæ potestatis admittuntur; ipsam vero belli administrationem principi relinqui: nonnunquam omnes ad totum belli negotium admitti.

10.

Ex hætenus adductis liquido potest: si majestas in subditos rebelles arma expedire solet, pro bello solenni talem in subditos susceptam expeditionem armatam haberi non posse: quia non in eos geritur, qui summa præditi sunt potestate, sive majestate. Interim pro bello, latius sumta voce, reputari posse non negaverim.

11.

Dum de jure armorum & armatæ defensionis agitur, non incongrue huc trahi posset quæstio: an etiam subditis liceat aliquo casu armis in imperantes uti? ubi in universum sciendum est: naturaliter omnes homines habere Jus ad arcendam à se injuriam. In societate tamen civili restringi debuit illa resistendi libertas: ut non solum illud jus violentæ defensionis, ob publicam tranquillitatem, in imperantes transiisse, & ab iis unice ordinarie exerceri, credi debeat in quævis civitatis membra, jus & securitatem aliorum læ-

dentia; sed eo magis omnis violenta oppositio erga imperantes interdicta censerī debeat.

12.

Hanc sententiam non solum tuetur sapientum consensus, juxta illud Senecæ; æquum & iniquum regis imperium feras: sed etiam mos gentium tot latis legibus, tot pœnis majestatem tum populi, tum paucorum, tum unius defendens. Clarissime vero omnium veritas hujus sententiæ intelligitur ex sacra pagina. Expresse enim legitur ad Rom. 13. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Et hæc non resistendi potestas cit. loc. non tantum ex formidine majoris mali oritur; sed etiam ex ipso sensu officii nostri. Quod additæ duæ rationes evincunt, nempe, Deum illum ordinem imperandi & parendi approbasse; & eum nostro bono inservire.

13.

De imperio quidem injusto & sævo dubitari posse videtur, an & quomodo bono nostro serviat? Verum abusus imperii non tollit usum nec venerationem, quam imperii primario auctori Deo debemus. His accedit, si vel maxime quandoque ex affectuum impetu, aut aliis de causis transversi agantur rerum-publicarum rectores, quo minus rectam viam observent; id tamen inter minus frequentia numerari debere, & interventu meliorum pensari.

14.

Huc & referri à quibusdam solet omnis materia de justis & injustis dubiisque belli causis: de modo & ratione bellandi, de armorum & militiæ effectu, aliisque. Verum hæc aliaque rectius ad jurisprudentiam uni-

universalem remittuntur, aut in parte politicæ pragmatica exponuntur.

15.

Tandem & id adjiciendum : jus faciendæ pacis penes eosdem esse, qui jure belli gaudent. Soli scilicet summam potestatem possidentes illud habent & exercent, vel per se, vel per alios. Speciales qui se hic offerunt casus ex iisdem fontibus decidi debent, quos supra de jure belli indicavimus. Qui nomine pacietiam inducias includunt, populariter loquuntur. Induciæ accurate loquendo ad statum belli pertinent : sunt enim conventio, quâ bello manente, ad tempus à bellicis actibus abstinendum est. Nam inter pacem & bellum nihil medium datur. Bellum est nomen status, qui esse potest, etiam cum non exerit suas operationes. Hinc nova indictione opus non est, cessante tempore induciarum. Nam sublato impedimento temporali, ipso jure bellum continuatur, utpote non extinctum per inducias, sed dilatum.

CAP. VIII.

De jure fœderum.

I.

CUM jure belli & pacis proxime cohæret jus faciendorum fœderum. Quidam illud partem faciunt juris belli; sed non bene. Non enim belli solum causa sed alio quoque nomine fœdera iniri solent.

2.

Circa fœdera primum meretur notari differentia fœderis à sponsione. Fœdera proprie sunt, quæ fiunt

iussu summæ potestatis in quovis statu civili, & in quibus se populus, vel is, in quem populus imperium traiecit, iræ divinæ obstringitur, si promissis non stet. Sponsio autem est, ubi hi, qui à summa potestate mandatum ejus rei habent, aliquid promittunt, quod illam proprie tangit.

3.

Summa fœderum divisio est, quod quædam constituent eadem, quæ jure naturali injunguntur; quædam aliquid adjiciant. Prioris generis fœdera & pacta non solum fiunt ab iis, qui à bello discedunt; sed olim fiebant sæpe & hodie necessaria sunt inter eos qui ante nihil contraxerunt. Ortum id inde est, quod regula illa juris naturalis, *cognitionem quandam à natura inter homines, ac proinde nefas esse, alterum ab altero ladi*, sicut olim ante diluvium, sic rursus aliquo post diluvium tempore, malis moribus fuerit oblitterata; adeo ut pro re illicita non haberetur, latrocinari & prædas agere. Cujus fere naturæ etiam sunt fœdera, quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, jus itineris sit, quatenus ista sub jure naturali veniunt.

4.

Fœdera, quæ juri naturali aliquid adjiciunt, sunt vel æqualia vel inæqualia. Æqualia sunt, quæ utrinque eodem modo se habent. Fiunt aut pacis, aut societatis alicujus causa. Æqualia pacis causa inita sunt ea, quæ de restituendis captivis, rebus captis, & ad securitatem conveniri solent. Æqualia societatis causa facta, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, e. g. ne vectigal

utrin-

utrinque ullum solvatur: ne majus solvatur quam in
præsens &c. In bellica societate, ut auxilia præsten-
tur paria equitum, peditum, navium. Quo perti-
net & illa formula: eosdem hostes & amicos habere:

5.

Inæqualium fœderum varia solet esse facies. Pro-
mittuntur enim inæqualia aut ex parte digniori, aut
ex parte minus digna. Ex parte digniori, si quis au-
xilium promittat, nec restipuletur: aut si promittat
majora. Ex parte indigniore panguntur fœdera aut
cum imminutione imperii, ut in secundo fœdere Car-
thaginienſium cum Romanis, ubi pactum fuit, ne
cui Carthaginienſes bellum facerent injussu populi
Romani: aut sine imminutione imperii e. g. si quid
pactum sit de solvendo stipendio; de diruenidis muni-
tionibus; ne arces & munimenta certis locis liceat
ædificare; ne naves aut milites habere ultra certum
numerus.

6.

Solet sæpe evenire, ut quis pluribus sit junctus fœ-
deratis & dubius hæreat, utri potius auxilia debeat?
sciendum est ante omnia: ad injusta bella nullam esse
obligationem, atque adeo illum præferendum esse
cui justitia causæ favet. Nisi forte expresse id conue-
nerit, ne adversus talem auxilia mittere liceat. Si
utriusque fœderatorum causa injustitiâ laboret, quod
omnino fieri potest, neutri assistendum. Si in alios
justa arma expediat uterque, utrique ferenda auxilia.

7.

Si pars una fœdus violet, pars altera quoque à fœ-
dere discedendi jus habet. Nam capita fœderis sin-

E s

gula

gula vim continent conditionis, quæ ab obligatione liberat eum, qui prior deseritur. Imo non male sentiunt, qui censent, si vel tantillum ex promissis pars alterutra non observet, rupta illico esse pacta. Nisi forte aliter convenerit inter paciscentes, quod fieri quandoque solet, nempe, ne ob quasvis offensas à fœdere liceat discedere.

C A P. I X.

De Dominio eminente.

I.

Dominium, sive facultas imperii emînens, Grotio est, quæ jure vulgari superior est, communitati competens in partes & res partium boni communis causa: sic regia potestas sub se habet & patriam & dominicam potestatem: & in res singulorum majus est dominium summi imperii ad bonum commune, quam dominorum singularium.

2.

Recte hoc jus dominiî eminentis majestati asseri, vel ex solo Dei in terris vicariatu, quo ea gaudet, colligitur. Quemadmodum enim Deus homini reliquit dominium in res alias, retento dominio eminenti, quod pro arbitrio suo in quâ plurimis actibus ostendit, transferendo, destruendoque illas; ita quoque illi, qui cum summa potestate præsunt rebus publicis, necessitate id exigente, habebunt facultatem disponendi de rebus subditorum.

3.

Nec satis accurate sentiunt, qui pro jure majestatis
sepa-

separato dominium hoc eminens agnoscere nolunt. Id quidem verum est, intuitu imperii tribui imperantibus hoc jus, hoc est, non nisi eum, qui imperat, illud habere & exercere: interim in ordinaria imperii administratione id non continetur; sed ad casus extraordinarios unice spectat, & in subsidium imperii & regiminis ordinarii admitti potest.

4.

Ut ergo, salva justitia, jus subditis quæsitum a rege, vel ab iis, qui par regibus jus habent, vi domini hujus eminentis, auferri queat, requiritur ante omnia, publica eaque eximia, utilitas, vel potius urgentissima necessitas. Deinde ut compensatio, si fieri obest, ei qui suum amisit ex communi præstetur: si alterutrum deficit, non nisi repugnante justitiâ quicquid hujus juris prætenditur, exercetur.

5.

Altioris indaginis est quæstio: unde illa necessitas & publica utilitas debeat aestimari. In genere quidem & in universum haud difficulter illud definitur. Nam sine quo publica res salva esse nequit, id necessario agendum est. Et, quo omisso, præsentissimum damnum res publica patitur, id fieri jubet publica utilitas. Speciales tamen casus variis sæpe difficultatibus involvuntur, ut prudentissimi haud raro hæsitent in æstimatione illius utilitatis & necessitatis quando tempore induciarum, aut pacis, aut alias amissione partis reliqua sunt servanda.

6.

Qui dominium hoc eminens admittere recusant, id fere solent allegare: injustitiæ & violentiæ hac ratione

ne muniri viam. Sed abusus usum non tollit. Imperantes possunt omni jure ac potestate, etiam ordinaria, abuti; quæ tamen ob id non abroganda est. Nec metuendum est, ne forte privata dominia à supereminente dominio prorsus absorbeantur. Satis ea subsistunt, suumque jus tuentur, etsi juri supremo aliquid intra certos limites cedant. Limites enim omnino suos agnoscit hujus juris exercitium. Quare cordatiores negant, extendi illud in vitam subditorum posse, ea nempe intentione, ut alterius vitæ reliquorum salutis consulatur.

7.

Fatendum quidem est, casu eo, quo obsides nomine totius civitatis hosti dantur, non obsidum solum bona & possessiones, in discrimen mitti, sed libertatem etiam & ipsam vitam in certitudinem pactæ fidei censerì obligatam. Interim cum civitati, obsides danti, ob constans fidei servandæ propositum, eventus ille, quo obsides violari queant, & quod civitas delinquit in illis puniatur, morali æstimatione pro nullo habeatur; supponi non debet, civitatem illi discrimini eos objicere unquam voluisse.

8.

Si autem, ut ex ante dictis constat necessitas, aut insignis in publicum redundans utilitas sola est mensura, quam respicere usus hujus juris debet; facile intelligitur, principem, voluptati suæ privatae aut commoditati talia expetentem, nullum jus tueri. Nec satis bene etiam extenditur ad ea, quæ ad magnificum civitatis ornatum pertinent. Supereminentis enim domini præsidio incolumitas potius & conser-

vatio civitatis sustentatur quam amplitudo & splendor exornatur. Nisi quod adversus refractariorum morosam incivilitatem utique non plane nihil licere debeat summæ potestati, si, quantum ornatus tantam utilitatis inde sit in civitatem redundaturum.

9.

In eorum bona, qui vere sunt exteri, nihil concedunt Jurisprudentiæ universalis doctores dominio eminenti. Eos vero, qui ex causa temporaria agnoscere tenentur summam potestatem, quique adeo temporarii subditi sunt, non posse, arbitrantur, in tantum detrectare aut effugere auctoritatem domini eminentis. Nec alio nituntur fundamento principes, qui bona exterorum, in terris suis deprehensa, necessitatibus reipublicæ suæ accommodare sub obligatione mutui non verentur. Magnopere tamen hic cavendum est, ne avaritiæ & injuriis obtentui sint publica juris nomina, probeque conscientiam excutere debent principes, eorumque aulici ac consiliarii, quo animo, quove justitiæ proposito, ad ea veniatur, quæ nemo facile eliget, si evitare ea liceat.

10.

Compensationem ejus, quod necessitas subdito auferre jubet, omitti non posse, facile intelligitur. Sicut enim æquissimum est, dominum rerum, quarum jactu navis levata est, partem recuperare ab aliis, quorum res jactu servatæ sunt: ita qui onus, ab omnibus civibus ferendum, in se suscipiunt, merito sublevantur à reliquis, quos in societatem ut effectus fructusque, ita etiam oneris, ratio civilis ordinis vocat. Nisi forte compensatio per rei naturam locum non habeat: ut in cessis hosti provinciis.

11. In

I I.

In ipso hujus juris exercitio, aut quando de eo exercendo cogitatur, probe ponderanda sunt quæ regulis officii, æquitatis, prudentiæ, modestiæ debentur. Conscientia enim est (ut aurea Bœcleri verba hanc in rem adducam) præsertim christiano more erudita, quæ rectores civitatum, eorumque consiliarios interpellat, ne abuti tam sancto salutis publicæ expediendæ remedio in animum inducant: ne præpropere, ne temere, aut avide in hoc negotio versentur: ut cavillationi eorum, qui ubique ad extraordinaria & subsidaria, nec ordine, nec jure viam affectant, aures occludant: ut à dominationis herilis, de qua hic nihil agitur, propositis animum deflectant.

CAP. X.

De Tributis & vectigalibus.

I.

Iuris hujus usum majestati vindicant erogationes publico nomine faciendæ. Omnis enim reipublicæ forma eget pecunia publica: sive defensionis armatæ necessitatem, sive stipendia imperantibus debita, sive ministrorum sustentationem & salaria, sive alia respicias, quibus prospicere publicum ærarium debet,

2.

Mensura & modus tributorum & vectigalium recte ex reipublicæ necessitatibus unice petitur: quam tamen prudentiæ ratio non immerito extendit ad largitiones & alia, quæ ad dignitatem & splendorem imperii

perii faciunt. Necessarium credi debet, sine quo autoritas imperantium & imperii majestas salva esse nequit.

3.

Includit hujus juris ambitus omne id, quod nomine vectigalium, tributorum, exactionum exprimi solet: sive ordinaria sint, sive extraordinaria; sive ad ærarium totius reipublicæ pertineant, sive ad fiscum principis. Operæ autem rusticæ, & quæ alia exiguntur etiam ab imperantibus consueverunt, non tam ad essentialia quam affinia hujus juris spectant.

4.

Ordinaria tributa liceat ea vocare, quæ certam & statam requirunt præstationem. Et hæc in omni bene ordinata prudenterque ac juste administrata re publica ordinariis impensis adæquantur. Extraordinaria autem sunt, quæ certam & quotannis recurrentem præstationem non inducunt, sed propter oblatam, & sæpe etiam expectatam necessitatē, modo præstantur, modo non exiguntur: quales apud Romanos fuerunt indictiones. Subdividi consueverunt in tributa definita & indefinita. In illis certum est ac determinatur rei pretium, cujus nomine exigitur id, quod pendendum est: qualia pleraque esse consueverunt. Non definita sunt, quæ quidem autoritate publica, certo tamen modo ac pretio non præscripto, exiguntur: qualia tributa apud Romanos fuerunt oblationes.

5.

Qua ratione commodissime institui debeat tributorum collectio, varia disquisitio est. In bene ordinatis rebus publicis tributa colligi solent ab iis, qui publice in id eliguntur: vel etiam privatis à publica potestata-

testate elocari solent, pro diversa natura earum rerum, quibus tributa imponuntur. Ea enim, quorum certa potest iniri ratio, prout e. g. sunt tributa, quæ prædiis seu bonis immobilibus, vel mobilibus etiam imponuntur, à certis personis, ad eam rem delectis, exigi consueverunt. Quorum autem certa ratio iniri non potest, ea rectius aliis elocantur, certa ærario summa pacta. Cui, ne detrimentum aliquod patiatur, in subsidium à conductoribus ejusmodi tributorum constituendi sunt idonei fidejussores, qui, si conductor præstandis promissis non sufficiat, debita ærario solvat.

6.

Ceterum tributa ea potissimum probanda sunt, quæ peregrinos magis quam domesticos & cives onerent, eg. mercibus imposita iis, quæ ad externos evehuntur. In specie illis rebus imponi convenerit, quas à nobis petere debent exteri, & quarum velut *μονοπόλιον* sibi nostra respublica vindicavit. Sub debito tamen æquitatis & prudentiæ moderamine id fiat: ne jus, quod homo homini debet, lædatur; neve deterreantur omnino exteri. Præterea tributa imponenda sunt iis rebus, quæ ad pompam & delicias tantum destinantur; quam minimum vero oneris deputandum iis, quorum quotidianus est apud omnes usus. Tandem ea tributa merito maxime laudantur, quæ singuli vix sentiunt; ab omnibus tamen exorta ærarium egregie locupletant.

7.

Inter præcipua prudentiæ officia hic nominari solet (salva tamen justitiæ cura) ut interdum titulo fictæ
aut

aut expectatae necessitatis, tributa subditis imponantur, quo ærarium deinde incumbenti necessitati par esse possit. Præterea, ne semel imposita tributa, si populo non sint gravia, publico tamen valde profint, causa licet cessante, tollantur. Nam, nova deinde ingruente necessitate, non nisi invitis & magno sæpe cum odio denuo imponuntur, ac à libero potissimum populo non nisi maxima cum difficultate obtinentur.

8.

Porro magis è re videtur, recepta semel tributa augere, quam novis exactionum nominibus subditos irritare. Convenerit etiam mollissima tributis imponere nomina, quo magis obviam habeant subditorum voluntatem. Captanda quoque est occasio imponendorum tributorum, cum res populo non ingratae gerendae sunt aut gestae. Ita enim faciles semper ad dandum erunt subditi. Tandem ut eo promptius solvenda solvant privati, excipi non debent ab iis præstandis magistratus: efficacius enim exemplo quam jussu subditos regunt imperantes.

CAP. XI.

De reliquis juribus Majestatis.

1.

AD jura majestatis referri multa alia solent, e. g. jus monetæ, mensurarum, ponderum, nundinarum, linguæ &c. Quæ & alia ejus naturæ non male à nonnullis ad ipsum jus νομοθετικὸν referri solent. Omnia enim hæc legibus determinantur. Hinc etiam veteres peculiariora jura majestatica hæc non dixerunt,

F

2. Præ-

2.

Præterea hic nominantur, jus viarum publicarum, fluminum, portuum, metallorum, venationum & alia.

3.

Hæc aliaque jura merito sibi asserere majestatem inde facile patet : quia certa quædam bona certique redditus ei assignari debuerunt, unde dignitatem suam sustinere queat. Et quidem sapienter existimarunt homines, ab iis rebus incipiendum esse, quæ sine damno cujusquam tribui illi possent : cujusmodi sunt ea, quæ in dominio nullius sunt. Et hac ratione imperantibus non tantum bona derelicta, & jus venationis concessum est, ut & thesauri inventi, seu, pecuniæ, quarum dominus ignoratur, idque vel in totum vel ex parte ; sed etiam quicquid emolumentum ex viis publicis, fluminibus, portibus, metallorum fossione ac aliunde hauriri potest, in imperantium sustentationem destinari cœpit.

C A P. XII.

De judiciis Majestatis.

1.

Postquam naturam majestatis & partes consideravimus, reliquum est, ut de legibus & crimine majestatis aliqua subjiciantur.

2.

Petitur id quod de lege & crimine majestatis hic dicendum est, ex ipsa majestatis accurate considerata natura. Originem enim suam trahit lex majestatis
ex

ex jure divino, naturali & positivo; tum etiam ex humano jure, gentium & civili. Nam Deus & natura salvam & sanctam volunt vicariam Dei in terris potestatem, adeoque merito gravissimis poenis omnem ei illatam læsionem coërcent. Quod judicium etiam humanæ leges secutæ sunt: sive ex universali gentium more, sive ex cujusvis reipublicæ instituto eæ provenerint.

3.

Est ergo judicium majestatis, quo vindicatur crimen in majestatem commissum.

4.

Præcipua & vera crimina majestatis, si, à diversis rerum publicarum formis abstrahendo, rem in se spectamus, sunt ea, quæ adversus ipsum statum publicum & ejus securitatem ac publicam utilitatem, directe ex animo maligno ac perfido, committuntur.

5.

In monarchia quidem vere sic dicta verissime dicitur, salutem publicam contineri principis salute. Et ea de causa etiam principis persona sancta & inviolabilis haberi debet, ac consequenter omnino crimen majestatis in personam principis committi dici potest: tamen prudentiæ & moderationi principis convenit, ut minus semper suæ personæ quam salutis publicæ rationem hac in parte habeat. Unde etiam prudentissimi olim principes Augustus, Tiberius, alique frequenter distinxere, quid in rempublicam, quid in se commissum dici debeat.

6.

Proinde non recte pro crimine majestatis habetur

quando ex quadam temeritate, vel inscitia & defectu experientiæ, male geruntur negotia publica, citra malignum & scelestum consilium impiumque propositum. Ex rigore quidem consuetæ interpretationis, potissimum in monarchiis, duces bellici vel ministri status, aliisve negotiis præpositi, ob insignem negligentiam aut aliis ejusmodi de causis, majestatis sæpe rei aguntur; verum ab iis solùm, qui artes tyrannicas ubique admittere non verentur. Qui vero justitiæ arbitrium audiunt, ultra id quod interest hac in re non progrediuntur.

7.

Non eadem autem ratione solet crimen majestatis vindicari in monarchia, aristocratia, & democratia. In monarchia acriora solent esse & frequentiora judicia majestatis, ubi læsio majestatis in persona principis non minus severe puniri consuevit ac si publica salus perfidiose læditur. Tam enormis criminis hujus facies non apparet, si ex optimatibus in aristocratia aliquem petit. In democratia vero personarum consideratio prorsus fere expirat, & ad realem læsionem unice attenditur.

8.

Tractatur tota hæc jurisdictio in causis majestatis tam cognoscendis definiendisque, quam exequendis seu puniendis criminibus, adversus majestatem commissis, non tam ex formula juris, in primis in principatu, quam ex politica quadam ratione status.

9.

Scilicet in favorem majestatis & securitatis publicæ interdum probatur summaria cognitio: negatur reo

ad.

advocatus : jubetur is ex vinculis causam dicere : probatio conficitur in partem vehementiorem, citra respectum æquioris interpretationis : status conjecturæ animosius & rigidius quam in aliis criminibus tractatur : status definitionis ampliatur, dum novæ leges majestatis in certa crimina feruntur, ut ex iis definitio fiat : etiam indicta causa sæpe supplicium irrogatur, aut clam peragitur : poena in posteror extenditur, item in amicos : aliaque, extra ordinem in exaggerandis peculiarem in modum poenis suscipiuntur. In his & aliis omnibus regnant passim artes politicæ, colores politici, arcana dominationis, magistrorum & ministrorum adulatoriæ interpretationes, quæque ejus generis sunt alia.

LIBRI TERTII.

CAP. I.

*De formis Rerumpublicarum in
universum.*

I.

Postquam de maiestate & ejus juribus actum est, sequitur nunc, ut de rerumpublicarum formis agatur, universe primum, deinde singillatim.

2.

Quæ ad naturam & indolem imperii (quod civitatis forma ac anima recte vocatur) intimius perno- scendam facere possunt, satis pro instituto in præce- dentibus sunt exposita. Hic vero non agitur de essen- tiali illa forma coetus civilis sed de accidentalibus for- mis rerumpublicarum. Nam licet respublica nulla sit sine imperio; non tamen est de essentia illius impe- rii, sed accidit ei, ut habeatur & exerceatur vel ab uno, vel a paucis, vel ab universitate.

3.

Absolvitur hæc de formis rerumpublicarum tra- ctatio tribus potissimum partibus: I. Commode agi- tur de numero formarum usitatissimarum. II. De harum formarum mixtura. III. De præstantia, sive, quænam ex his reliquis præferri mereatur.

4.

Communissima sententia est, dari tres formas re- ctas, totidemque a rectitudine declinantes sive cor-
ru-

ruptas. In hac opinione veteres ac recentiores scriptores fere consentiunt; quanquam vocabulis alii aliter utantur.

5.

Formas simplices rectas Philosophus ita definit ubi unus, vel pauci, vel multi ad communem utilitatem imperant: hoc est, ubi summum in republica arbitrium est vel penes unum, ut in regno ac principatu; vel penes paucos, ut in aristocratia; vel penes populum universum, ut in democratia. In omnibus his tribus formis ad publicam salutem primario respicitur.

6.

Formas simplices à recto declinantes vel corruptas pariter ita ordinat: ubi ad privatam utilitatem non ad publicam salutem unus, vel pauci, vel universitas summum imperium exercent. Hoc autem fit in tyrannide, obligarchia, & ochlocratia.

7.

Distinctius de bonitate vel discessu a bonitate in imperiis cogitantibus occurrit I. *respublica optima*, quam format & commendat doctrina, ad quam exigere perficiq; imperia debent; quamvis eam in hac humana imperfectione vix reperias. II. *Bona*, cujus fundamentum virtus est: cujus instituta, leges, actiones secundum eam institutæ, id quod rectum, justum & publice salutare est, potissimum in oculis habent; licet una vel altera forte imperfectione laborent. III. *Declinans à rectitudine*, sive, ægra: Ubi nimirum ab eo, quod rectum, justum & publice salutare est, variogradu deflectunt vel ipsa instituta reipublicæ, vel actiones imperantium. IV. *Corrupta* ac depravata pleno sensu

talis: ubi nec virtutis nec salutis publicæ cura ulla amplius habetur.

8.

An præter formas has simplices etiam mixta forma detur, non eadem omnium est sententia. Haud pauci negant mixturam ejusmodi formarum in rebus publicis dari. Rectius tamen affirmatur. Nam licet, per ea quæ supra proposuimus de subjecto majestatis, in una republica non nisi unum summum sit imperium, sive una majestas, adeoque illius majestatis subjectum essentiali sit ipsa illa civitas seu respublica; in eadem tamen republica, sive in uno eodemque subjecto essentiali, possunt esse diversa subjecta existentiali, ut quædam jura majestatis penes unum, quædam penes plures sint.

9.

Verissima tamen esse fatemur verba Taciti Annal. Lib. 4. cap. 33. n. 1. Delecta ex his (simplicibus formis) & constituta reipublicæ forma laudari facilius quam evenire, vel si evenit, haud diuturna esse potest. Sed difficultas mixtionis atque incommoda, quæ metui possunt, non recte adhibentur ad rem ipsam negandam. Nihil enim in politicis rebus omni vacat incommodo. Hoc tamen ultro fate-mur: quam facilis est & expedita formarum mixtura theoriæ philosophicæ, tam arduam experitur & minime durabilem sed mutationibus objectam in ipso opere Politicus. Tentasse tamen ejusmodi quid respublicas ordinantes omni tempore, historiæ & experientiæ hodiernæ credimus.

IO.

Quænam ex omnibus formis rerumpublicarum præstantissima sit, & reliquis præferenda, non una omnium politicorum est opinio. Plerique si in *thesi* disputatur, principatum sive regnum præferunt reliquis formis: quia videtur antiquior; naturæ aptissimus est; & ipsi rationi optime convenire censetur, ut unum corpus imperii uno velut spiritu regatur. Præterea quia plurimum imperium raro concors &c. Aliis tamen potius est optimatum regimen. Quibusdam nil dulcius est libertate, quæ in democratia regnat. Sunt tandem qui mixtam ex omnibus formam extollunt. Nonnunquam etiam maximi viri, amore & reverentiâ suæ reipublicæ, alium ei statum, aliamve imperii formam præferre verentur.

II.

Videri quidem posset collecta ex omnibus forma, quæ mixta dicitur, præferenda reliquis: quia hac ratione quicquid singulis formis inest egregium in unum coit. Verum ex ante dictis constat, eos, quibus blanditur ejusmodi forma mixta, philosophiæ quam vitæ aptiora dicere. Difficulter enim ita institui potest hæc mixtura, ut finis ille, quem ejus auctores quærunt, obtineatur, hoc est, ut unaquæque imperii forma id, quod egregium habet, in commune conferat. Nec à tali forma durantem statum reipublicæ promitti posse, experientia satis testatur. In rebus practicis, inquit bene Boeclerus, ubi nimia *ἀρετή* quæritur, opus durable non exit, ipsaque compositio talis in se habet semina contentions de statu.

I 2.

In specie de mixtura formarum notetur: I. quamvis doctrina sat accurate possit determinare, quomodo illa sit instituenda; tamen, sicut alias, ita & hic, illud solum intelligi debere perfectum, quod non nuda tantum contemplatione tale apparet, sed iis potissimum inspectis & probe ponderatis, quæ cujusvis reipublicæ populivæ natura & conditio fert aut recusat. II. Considerationem commodorum & incommodorum in singulis formis non nisi ex comparatione ad invicem intelligi. III. Comparationem institui non posse, nisi habito respectu ad certas gentes, nationes, mores. Non enim omnibus populis quævis forma recte aptatur. IV. Cautè accedendum esse auctoribus iis, qui quandoque temporis & causæ serviunt. V. Nunquam vero à præstantia ad mutationem concludendum esse.

C A P. II.

De Regno.

I.

Regnum hic denotat imperium unius, sive, ut alii forte commodiore utuntur vocabulo, monarchiam.

2.

Aristoteli regnum dicitur imperium unius ad utilitatem & facilitatem parentium directum. Quæ regni generalis descriptio sat commoda quidem existimari queat: nisi quod in distinguendis speciebus regnâ

gni non explicate satis locutus ille videatur, & contradictionibus aliorum ansam dederit.

3.

Commodius ergo ad usum philosophari ita possumus, si, quod fecit Tacitus, regnum non in genere, sed statim in suis distinctis speciebus consideretur, quæ sunt Dominatus & Monarchia regalis, seu, regnum herile, & regnum civile. Quorum hoc exercetur ut in liberos, illud ut in servos. Ita omnium optime & ad usum accommodatissime naturam regni licebit cognoscere.

4.

Expressius itaque regnum herile seu dominatus definiri potest: regni species ea, ubi unus aliquis cum pleno jure successionis in familia summum imperium obtinet, & ex suo suæque domus usu liberrime administrat, atque ad hunc finem personis rebusque subditorum, ceu instrumentis arbitrato suo moderandis, utitur.

5.

Regnum civile autem, seu principatus est, ubi unus imperat, sed cum quadam libertatis umbra sive cum temperamento moris legisque, nec tanquam in servos, ad suam utilitatem; sed tanquam in liberos, ad commune bonum.

6.

Definitiones hæc ostendunt, herile imperium non statim pro vitioso esse habendum. Sunt sane quidam in ea mente, in omni statu, qui non primario ad parentium bonum administratur, esse quindam *παρὲνθεον*. Hinc Lipsius in præfatione pol. scribit: mali impro-
bt

bique illi sunt, qui se non civibus datos arbitrantur, sed sibi cives. Verum si verba hæc simpliciter accipimus, remotis injuriis principum; quoniam cives quidam dantur principibus, non ipsis principes, idque optimo sæpe jure; nescio cur peccet, qui quod res est cogitat, aut quod jus est facit: etsi laudabilior, qui non cogitat, non facit, nisi necessitas exigat. Sicut hero in familia laudi datur, si ad patris instar proxime accesserit; crimini non datur, si herilis juris fine steterit.

7.

An feminæ etiam sint capaces sceptri otiose fere disputatur in thesi, & quoties convitia in sexum sequiorem adduntur, impie. Fontes argumentorum, quibus vel asseritur feminis, vel negatur jus imperii, habes apud Lipsium Pol. l. 2. c. 3. & passim apud alios. In hypothesi, & si de certis populis ac nationibus quæstio instituitur, ex legibus & moribus illarum gentium res est definienda. Ita e. g. in Gallia leges regni fundamentales à sceptro feminas excludunt: in Angliâ & alibi admittunt.

8.

Modus regni capeffendi duplex fere nominatur, & dicitur consistere vel in electione, vel in successionem. Successio est, definiendo Lipsio, cum gentilis is honos est, & princeps è principe nascitur. Electio, cum, spreto natalium jure, suffragiis imperaturus designatur.

9.

Quæri solet: utra melior sit, electio an successio? videtur quidem minori discrimine sumi princeps quam quæri; & turbis ac motibus obstaculum poni, si succes-

successor non in incerto sit : multis tamen electio magis placet : cum optimum possit invenire , & cooptandi iudicium integrum sit : æquitati etiam maxime conveniat , ut imperaturus omnibus eligatur ex omnibus : nec tam abjecta videatur hæc parendi species.

IO.

Ceterum si externa actuum, sive ea, quæ in oculos, incurrunt, spectes, nil facilius est iudicio quod electionem distinguit à successionem. Verum quidem est, successionis clara admodum esse vestigia, ubi certa dominorum domus est, cæteri vero servi sunt, vel ab ea minimum libertate, quæ veram comitatur electionem, alieni. Omnis enim succedendi ratio quodammodo est herilior, & plerumque in illis populis, ubi est dominatus, obtinet. Quandoque successio sub schemate electionis latet, ubi scilicet electio instituitur magis ex unius arbitrio, successorem sibi designantis, eligentiumque suffragia ad nutum suum dirigentis, vel varia arte flectentis. Unde inferri queat: in ipsis etiam regnis electitiis dominatum esse posse.

II.

De origine regni notandum est, antiquissimam hanc imperii formam tantum non ab omnibus agnoscere. Interim conjecturæ res est, non certæ scientiæ, qualia imperia fuerint ante Nimrodum. Verisimile est, inter pios moderatissimi imperii & quasi patrii formam fuisse, neque diffusam late potestatem imperandi, sed auctoritate patriarcharum tractata pleraque fuisse, juribus ipsis & vera potestate imperii penes Deum

Deum constituta, in forma regiminis Aristocratico-democratici. In cœtibus autem Cainitarum, aliorumque, qui deinde à sanctiore semi posteritate consuetudinem suam disjunxerant, ex arbitrio & libidine imperantium pleraque videntur pependisse.

12.

De virtute regia animoque regio non opus est separatim agere: quia virtutes ad imperandum necessariae validæque cumitis rerumpublicarum formis communes sunt. Nisi quod aliquid omnino specialioris notæ ex hac forma imperii virtutes regis induant: quod, præter alios, in politicis suis eleganter monstrat Lipsius.

13.

Materia de prudentia regia late se diffundit, & prudentiæ hujus partes in potissimis conveniunt cum ea imperantium solertia, quam quodvis aliud vel aristocraticum vel democraticum regimen requirit. Monarchicæ tamen prudentiæ regulas Aristoteles ita instruit, ut præcipue eas referat tum ad artes regni formandi conservandique, tum ad moderamen administrationis. Præterea huc pertinent omnes regnandi artes, quas vulgo dividunt in rectas & obliquas, in manifestas & occultas. De quibus, post expostas imperiorum formas, separatim agendum est.

CAP. III.

De Tyrannide.

I.

Regno opponitur tyrannis, sive imperium unius, per

per fas & nefas ad explendam animi libidinem tendens.

2.

De definitione tyrannidis in specie notandum: non esse semper facile, pronunciare de tyranno. Nam I. non statim est tyrannus, qui rempublicam segnitè tractat. II. Non quævis vitia privata tyrannum arguunt. III. Non statim tyrannus est, qui tyrannica agit, sed qui tyrannice, hoc est, animo & proposito tyranni. IV. Periculose & seditiose scribunt, qui ita pronunciant: qui potestatis suæ limites egreditur tyrannus est. Et si vel maxime hoc concedatur, applicatio tamen hujus principii ad imperantium actus admodum sæpe evadit difficilis; nec intrinsecus semper reperitur, quod extrinsecus apparet. Tutissimum ergo est, in describenda tyrannide non solum ad injuriam, sed ad propositum injuriæ constans respicere, quod scilicet pugnet cum jure reipublicæ, aut civium, ratione regiminis. Hinc etiam nemo tyrannidem accurate æstimare potest, nisi qui jura cujusque status ex parte imperantium & parentium accurate cognoverit. In primis in imponendo tyranni titulo caute verlandum est, cavendumque sedulo, ne ambiguus vocabuli usus alicui imponat: utpote quo nonnulli liberius, alii adstrictius, alii proprie, alii populariter utuntur.

3.

Tyrannorum alius est usurpator potestatis alienæ, alius vexator & oppressor reipublicæ, alius denique titulo & exercitio tyrannidis simul infamatur. Deinde non ignotæ sunt eruditæ species tyrannidis Cicero ni notatæ, nempe pisistratismus & phalarismus, quorum

rum ille teste, hic aperte sævit. Ex his postea mixtum genus nascitur.

4.

Characteres tyrannorum apud scriptores passim occurrunt. Præcipui hi sunt : I. Ense potissimum ergo subditos imperium tueri, adeoque, ut Seneca loquitur, magno timore magna subditorum odia compescere. II. Delatores amare & fovere. III. Bonos quam malos, quos ultrò foveant tyranni, suspectiores habere. IV. Contrarias vitiis artes relegare: & ejusmodi plura apud scriptores passim occurrentia.

5.

In controversia, quid in tyrannum liceat reipublicæ, vel non liceat (quam supra quoque attigimus) diligenter distinguendum est, tum de tyranno, tum de civibus? De eo qui magistratus potius quam princeps est, facilis est quæstio. Etsi enim talis princeps, vel rex, non magistratus appelletur; superiorem tamen agnoscit, adeoque actionum suarum judicem pati debet.

6.

Si princeps reipublicæ præsit, qui non ex toto sed ex parte majestatem habet, non omnia quidem adeo sunt liquida in quæstionis antea propositæ solutione; decidi tamen possunt, partim ex legibus cujusvis reipublicæ fundamentalibus, quæ plerumque in tali reipublicæ statu rem accurate definiunt; partim inde, quia invaderet hac ratione partem non suam, adeoque fieret quodammodo invasor alieni imperii. Quare casu eo, ubi regnum ita defertur, ut committi possit; item, si defertur sub lege, qua subditis in certis casibus

calibus reservatur expresse potestas resistendi principi vim facienti, & in legem illam peccanti, vim opponi posse, haud infimi ordinis auctores arbitrantur.

7.

In tyranno titulo tali, sive invasore, facilior est decisio. Dubio enim caret, quod eo casu vis vi possit repelli. Optime Grotius: contra eum, qui imperium alienum, bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, arripuerit, neque etiam pactio ulla secuta sit, aut fides illi data, sed à quo sola vi retineatur possessio, videtur oppressis manere jus belli, ac proinde in talem licere quod in hostem licet. Sed postquam accessit sufficiens consensus populi & publicum pactum, adeoque non nuda imperii possessio, sed etiam jus aliquod adest, tunc desinit appellatio tyranni & incipit principis, atque adeo omnis violenta oppositio illicita cenferi debet.

8.

Si vero de tyranno exercitio tali, quem tamen justus titulus ad imperium admisit, quaestio sit; praecipui auctorum hic solum suadent scutum patientiae, omnemque vim à subditis oppositam damnant. Alii tamen certos casus hic excipiunt, e. g. si princeps regnum, quod alienabiliter non habet, alienare velit: si aperte totius populi se profiteatur hostem, & in propria viscera ut furibundus saeviat: si, quod quidam addunt, ad falsam religionem subditos, privilegio speciali munitos, cogere velit. &c.

9.

Omniū tamen tutissimus oppositionis modus est, si subditi opponant tyranno preces, supplicationes,

G

ad-

admonitiones. Fuga etiam sibi consulere possunt, sed ea hujus loci non est.

CAP. IV.

De Aristocratia & Oligarchia.

1.
Aristocratia est respublica, in qua pauci summum imperium totum, jure acquisitum, juste moderateque exercent.

2.
Oligarchia est respublica, in qua pauci summum imperium totum, vel non jure habent, vel non juste moderateque exercent.

3.
Notandum est, describi hic puram & perfectam aristocratiam & oligarchiam; quod varias earum species, gradus, inclinationes, mixturas & similia neutiquam tollit.

4.
Vocabulum aristocratiae, ut & optimatum, officii admonet eos, quos designat in adsciscendis collegis, in deliberationibus aliis, in omni vita. Aristocratia enim, juxta Aristotelem, fuerit ea respublica, ubi optimi imperant, vel ubi id spectatur, quod optimum est civitati & ejus partibus. Clarius: Aristocratia est vi vocis, ubi non tam boni quam optimi, non tam bonum quam optimum, universis ac singulis civibus, unice quærunt ac efficiunt: ut idem sit quodammodo respublica optimatum & optima.

5.

Tales aristocracias inventas olim fuisse Aristotele credimus. Plutarchus etiam de Sparta tale quid testatur. Hodie vero tam raras inter Christianos demonstrari merito miramur. Hinc mirum non est, multis Aristotelica videri Platonica, h. e. revera non existentia, sed ad imaginem perfecti regiminis tantum ficta.

6.

Oligarchiæ vox à scriptoribus modo de genere, quod etiam aristocratiam complectitur; (nam & in hac *ὀλίγοι* live pauci sunt) usitatus tamen de specie, & in sequiorem partem (sicut etiam tyrannis & democratia & quæ alia tempore degenerarunt) doctis accipi constat. Et oligarchiæ vox sine dubio propterea placuit: quia vel paucioribus gaudet imperantibus quam aristocratia, quæ multitudini pronior; vel quod, jure & virtute dempta, solus ei numerus manet. Nam & hoc oligarchicum est, spectare numerum, vel pertinaciter retinere.

7.

Ex ante datis definitionibus patet, aristocratiam & oligarchiam paucis moderatoribus terminari. Per hoc scilicet à regno pariter & statu populari differt utraque. Propior tamen aristocratia populo est quam regno. Regnum enim non est respublica, seu societas imperii. Et in regno luculentius est discrimen imperii & obsequii.

8.

Paucitatis illius consideratio non eadem est in aristocratia & oligarchia. Oligarchicum est, paucioribus

ribus vindicare, quæ plurimum sunt. Oligarchi summam rerum semper ad pauciores, vel etiam ad unum vocant, sibi quisque fidelissimi. Experientia docet, ex aristocratiis oligarchias, ex oligarchiis amplioribus restrictiores aut etiam tyrannidem pullulare. Et qui volet regnum, volet prius oligarchiam juxta Machiavellum. Inde patet, paucitatem adstrictius & rigorosius intendi in oligarchia quam aristocratia.

9.

Definiri itaque numerus paucitatis nequit. Pauci enim illi intelligendi sunt respectu civium. Modo ne unus imperet (societas enim imperii tunc non esset) nec omnes (haud enim foret aristocratia vel oligarchia) sed locum habeat inæqualitas ac delectus. Pauciores autem vel plures imperare intra istos terminos est accidens. Idcirca recte notant, ibi etiam esse posse aristocratiam & oligarchiam, ubi pauciores pareant quam imperent. Etsi raritas ingeniorum aristocraticorum, & invidia oligarchicorum, non facile hoc permittat.

10.

Id vero diligenter notandum: cum aristocratia sit respublica ac societas; omnis vero societas communio; aristocratia vero societas imperii; imperium, & quidem verum, sive jura ejus & arcana, cunctis sociis debere esse communia. Aliter non re sed nomine erunt focii ejusdem imperii.

11.

Dignoscitur autem, an status vere sit aristocraticus, si non tam ad speciem signaque alia aut simulacra, vel ad ipsum administrandi modum, quam ad vim ac
jura

jura potestatis respicias. Nam salvo jure aristocratico, administrandi modus & habitus potest, quandoque esse regius vel popularis, & sæpe alibi magis alibi minus.

12.

Est autem summi imperii tum possessio, tum exercitium, non penes unumquemque ex imperantibus in solidum, sed penes omnes simul sumtos. Nec penes illos est divisim, ita ut unus possit facere quædam inconsulto altero, qui rursus quædam decernere possit inconsulto priore; sed est penes illos indivisim, ita ut neuter aliquid, altero inconsulto, possit facere & statuere de iis, quæ ad rempublicam pertinent. Nihil hisce verius est, si de aristocratia maxime naturali & simplici loquaris. Societas enim hæc imperii est universalis, omnium honorum publicorum, jurium & secretorum. Hinc illud natum est: aristocratici gubernatores inter se quidem ad democratiam, erga subditos autem ad monarchiam rationem se conformabunt.

13.

Quod si pars optimatum ob aliquam prærogativam ea, quæ cum cæteris communia habet, sibi soli trahat; aut quæ per ipsos collegium universum expedit, quasi jure sibi vindicet, & quidem proprio, absolutoque, & reliquis insciis, aut invitis, quædam faciat, omittat, mutet, graviora præsertim, & omnium nomine, nec præcedente vera necessitate, nec subsequente saltem relatione, rationum expositione, rationatione; patet satis, rempublicam ejusmodi esse ægram & partim oligarchicam.

14.

Distingui tamen debet ipsum jus à juris administratione. Debent sane quædam à quibusdam expediri, & certa ac definita negotia (ut quæ majore industria quam consilio egent) transigenda, cognoscenda, exequenda demandantur nunc senioribus, nunc junioribus, nunc medii ordinis, nunc honoratioribus aut prudentioribus; aut intuitu certi numeri, nunc pluribus, nunc paucioribus, vel uni etiam, idque extra ordinem vel ordinariè. Verum ejusmodi consilia, deputationes, commisiones, vel quomodocunque vocentur, quicquid agunt, jure, auspicio, & nomine omnium agunt, ut membra corporis, cui majestas proprie inhæret, non ut corpus aliud. Ideo etiam ratio ab illis exigitur, vel potest minimum exigi. Si minus, aristocratiæ incorrupta ac simplex non est.

15.

Præterea semper fere in bene ordinata aristocratiæ est qui ipsos actus aristocraticos dirigat. Et sicut in anima pars movet partem, ita in aristocratiæ prudentia unius movet aliorum bonitatem. Sed & externum fere caput aliquod (cujus velut membra sunt reliqui) vel magistratus præcipuus vel director aliquis conspicitur, cujus tamen eminens auctoritas & vis dirigens, quia ex consensu & libera voluntate reliquorum nascitur, & continuo inde pendet, adeoque precaria est & vicaria, aristocratiæ indolem non destruit.

16.

Consistit differentia aristocratiæ & oligarchiæ potissimum in eo, quod in aristocratiæ summa potestas
jure

jure acquisita, juste ac moderate exerceatur, in oligarchia vero neutrum fiat; hoc est, nec acquisitio imperii, nec administratio recte se habeat. Jus ergo & injustitia aristocratiam & oligarchiam determinant.

17.

Ad Justam imperii aristocratici acquisitionem requiritur, ut vel omnia jura, vel id ipsum jus, de quo contenditur, & in eo ac eatenus qua contenditur, sit, perfecto jure acquisitum. Repugnant autem juri de quo agimus, duo: si quid fiat vi, vel clam. Igitur quo plura ejusmodi facta quis pro se allegaverit, eo gravius se accusabit. Quæ quamdiu manent talia, nec sequitur disertus omnium jus habentium consensus & confirmatio, ex eoque pactio & lex publica, vel diutini saltem mores, nulla contradictione vel non usu, vel contrario usu interrupti, manet vitium, semperque res est integra.

18.

Justum vero moderatumque imperii aristocratici, exercitium, quod data in principio capitis definitio laudat, his absolvitur: Si imperantes I. non tam ex arbitrio suo, quam secundum leges imperent. Rex quidem legibus non subest, optimates vero subsunt. Legum ac ordinis vilipendium, est oligarchiæ vel etiam anarchiæ initium. II. Si remissiorem quandam imperii formam, hoc est, eam quæ remotior à dominatu est, imperantes diligant; adeoque civibus non utantur ceu suis & in rem suam, imperii specie, sed ubique potius & in omnibus quandam civilitatem ac popularitatem ostendant, qua imperii jura non pro-

jiciantur quidem, nec auctoritas prodigatur; perpetui tamen vis imperii humanitate mitigetur, & per hoc etiam firmeretur. Breviter, si sint optimates quod audiunt, nempe patriæ patres: si effecta spirent affectum, eumque verum, intimum, in omnes æqualem.

19.

Est autem aristocratia, ne erres, non unius speciei & naturæ. Proprie & eminenter aristocratia dicitur, quæ ab optimis simpliciter ex virtute geritur. Sed quia talis status in republica Socratica vel Utopien-
sium quærendus sit, proximus bonitatis gradus erit, cum, pro ingenio hominum, conditione loci ac temporis, qui videntur optimi imperant. Terti generis, minus tamen simplex atque bona est, ubi ex virtute juxta ac opibus optimates illi æstimantur. Sequitur quarto Timocratia, à censu sic dicta, à lege gubernata, non sine virtute tamen ac patriciatu. Omnes hæ respublicæ nituntur, jure & justitia, sed diversa: Quibus demtis oligarchiæ sunt. Postremi loci est ea species, quæ quidem contra jus, at non sæpe, manifeste non optimos eligit, vel non optima faciens ad oligarchiam jam vergit.

20.

Pari tatione etiam in oligarchia quoque dantur gradus aliqui & species diversæ I. est eorum qui titulo tantum oligarchici sunt, hoc est, qui legitime ad imperium non pervenerunt, legitime tamen imperium administrant. II. eorum, qui exercitio tantum tales sunt, hoc est, qui legitime parta potestate abutuntur. III. tandem eorum, qui titulo & exercitio simul, ut qui nec legitime potestatem imperandi adepti sunt, nec legitime illa utuntur.

21.

Ex antea dictis facile colligi poterit, unde origo oligarchiæ derivari debeat. Oritur ea potissimum ex eo, quod imperantes juris æqualitatem, quæ aristocratiae fundamentum est, subvertunt, & vel vi, vel dolo, vel utroque modo jura omnibus communia paucis faciunt propria, alibi magis, alibi minus. Ex quo oligarchia alia deterior, alia tolerabilior; formidoliosior alia, alia turpior. Pro quacunque autem parte pauci jus imperii sine jure tenebunt, pro ea etiam corrupta est respublica & oligarchica. Injustitia enim est non modo si nullum, sed & si non omne, vel si non æquale jus concedas socio.

22.

Quod ad media, quæ servandæ aristocratiae faciunt, attinet, sciendum est in universum, aristocratiam stare virtute, cadere vitiis. Aristoteles tamen quædam paulo expressius hic inculcat. Nimirum, ut nihil optimates contra leges admittant: ut modicum etiam caveant in iis quæ ad oligarchiam possunt ducere. Leges autem optimæ huic fini obtinendo censerī debent, quæ I. pietatis in Deum sunt observantissimæ. II. Institutionem juventutis ac educationem exactissime ordinant. III. De procerum concordia, reconciliatione, foro, modestia accurate præcipiunt. IV. Juris æqualitati & libertati senatoriæ accurate cavent. Quo facit V. Crebra legum recitatio: item magistratus animadversiones in mores reipublicæ aristocraticæ contrarios: variæ itidem artes & consilia, remorandæ singulorum ambitioni aptæ.

23.

Ut eo melius certiusque aristocratia servetur, operæ pretium est, scire, quibus artibus foveri ac promoveri soleat oligarchia. Aristocratia paucis indiget artibus, utpote virtute nixa & favore populi: oligarchia quam plurimis. Harum multas cum tyrannide communes habet: e. g. Oligarchici populo haud confisi, conducunt milites: student copiæ amicorum & clientum: intercludunt imperiis statui illi haud amicos: deprædantur publicum, hoc est, privatum faciunt publicum, publicum privatum: aliquando aliquid movent, quo in turbido piscentur: libertatem de republica consulendi non modo non stimulant, sed multis etiam modis impediunt &c.

24.

Huic corruptioni oligarchicæ quæ opponi convenit remedia facile perspicitur. Primo remedii loco est, arcana illa oligarchia scire; licet interdum pars consilii in eo sit, ne intelligi videantur. Expediit quoque interdum ægræ quasi faucis reipublicæ, requiescere quomodocunque, ne vulnera ipsa curatione rescindantur. Et præstat hic non incipere, quam cœpta omittere. De cetero tempestitiva, prudens, modesta admonitio, nisi plane in perversos aut fastu vecordes incidat, multa sæpe restituit. Pervicacibus autem contradicendo, protestando, occurrendum est. Aristoteles præterea suadet, legibus effici debere, ne quis potentia, amicis, opibus prævaleat.

25.

In universum tandem notandum est de republica paucorum: aristocratiam instabiliorem esse regno, quia

quia debilior est: potestas enim dispersa, & discordia ac democratia propior est. Ideo minus fere clara seu bona seu mala, in republica paucorum fiunt. Mutatur ea etiam facile in democratiam uti Romae aut in oligarchiam vel tyrannidem ferme excidit. Præterea notandum est: in oligarchia concurrunt & multiplicantur tam regni quam aristocratia incommoda & excessus. Hinc etiam stabilior putatur status popularis quam oligarchicus.

C A P. V.

De Democratia & Ochlocratia.

I.

ULtima forma reipublicæ ex formis simplicibus est respublica popularis. Cujus itidem duæ species sunt, una recta, quam politiam seu democratiam vocant; altera corrupta, quæ dicitur ochlocratia.

2.

Democratia sive Politia est respublica, ubi multi, id est, populus, sive omnes, indivisim summum imperium habent; singillatim autem spectati parentium vicem subeunt, & in reipublicæ administratione communem utilitatem respiciunt.

3.

Ochlocratia est populi regimen vitiosum, quod ad libidinem multitudinis, in qua utilitatem sui statim ipse constituit, refertur.

4.

Non bene faciunt, qui democrantias rectas à vitiosis non satis distinguunt, & quæ his tantum conveniunt, illis

illis quoque attribuunt, atque adeo omnes sine discrimine democratias damnant aut negant.

5.

Id quidem negari nequit: statum pure popularem, absque ullo temperamento aristocratico aut mixtura vix reperiri. Et sicut, per supra dicta, aristocratia optime floret sub umbra imperii monarchici; ita democraticus status desiderat in ipsa administratione aliquid aristocraticum. Verum hic administrandi modus, ab indole democratiae quadantenus alienus, ob id tamen non statim infert mutationem ipsius status.

6.

Ratio administrandi ordinaria in republica democratica nititur jure majoris partis; hoc est, sicut in iis rebus, ob quas confociatio instituta est, universitas, aut ejus pars major, nomine universitatis obligant singulos; ita non alia potuit excogitari ratio, qua negotia publica expediri queant. Credenda autem est fuisse ea voluntas in societatem coeuntium, ut ratio aliqua esset expediendi negotia. Est autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem. Proinde naturaliter pars major jus habet integri. Quod si igitur pares sint sententiae, nihil agitur: quia ad mutationem tunc non satis momenti est. Si qui absentia aut aliter impediti jure suo uti non possunt, eorum jus suffragii interim accrescit praesentibus.

7.

Scopus ad quem tendit regimen democraticum est communis utilitas, sed per libertatem ac in libertate obtinenda. Unde etiam libertatis vocabulo ipsa de-

mo-

mocratia laudatur. Consistit autem libertas in æquando omnium jure.

8.

Obtinendo huic scopo prudentia democratica & virtus democratica seu popularitas commendatur. Non ea quidem quæ principi supra inter artes monarchicas commendabatur; sed ea potius, quæ statui democratico tractando est intenta. Utramque moderatur lex, norma omnis regiminis democratici.

9.

Est autem prudentia democratica tota in eo, ut naturam vulgi, quæ immoderata est, ad libertatis veræ indolem attemperet: ne à fine & scopo communi rerum publicarum, qui est bonum publicum, & à fine peculiari democratiae, qui libertas est, aberraret ac degeneret. Hæc est enim natura vulgi, aut servit humiliter, aut superbe dominatur: libertatem, quæ media est, nec spernere modice, nec habere scit. Duo itaque hæc tam pugnancia, temperamentum scilicet libertatis, & intemperantiam popularis ingenii is harmoniam quandam politicam, ad salutem reipublicæ & firmitatem democratiae contemperare, opus est perdifficile, ejus prudentiæ & virtutis, quam democraticam vocamus.

10.

Popularitas, viri ad democraticum regimen apti-virtus præcipua, hisce potissimum absolvitur. Virum ea instructum comitetur civilis animi sensusque modestia. Inter sucessionem & honorum insignia non dediscat æquum jus & civem. Non aditu tristitiam, voce fastidium, officio moram, cultu novitatem, aut

ne-

neglectum patrii moris præ se ferat. Potestatem bonitate, gravitatem comitate, imperium amore temperet. Inserviat omni ætati amicitia, humanitate, consilio, ope, idque jucunde, citra factionem, citra offensionem cujusquam. Cum ingratis civibus certet gratia, cum pertinacibus consilio. Præmia meritis minora amplificet interpretando. Civibus, sociis, victis, non jura magis quam æquitatem imperiatur. His mediis, juxta Taciti verba, populus temperanter habetur.

II.

Ochlocratia ex adverso indoles in hisce se prodit. Ibi multitudo affectu potius & impetu animi, quam ratione ducitur: neque ad decus & commodum publicum respicit, sed suæ libidini satisfactum cupit, atque ex hac regula leges & comitia sua moderatur: libertatem contentiose exercet: licenter, præfracte, superbe vivit, inimica omni temperamento.

12.

Hoc malum fovet ac promovet demagogica calliditas ac importunitas. Sunt enim demagogi duces multitudinum, qui pretio rempublicam vexare solent, ut loquitur Sallustius. Hi libertatem populo laxius interpretantur, & licentia metiri docent: omnia magistratuū consilia & facta suspicionibus ac sinistris interpretationibus onerant: affectus plebis, spem metumque inflant superstitionibus, exhortationibus, figmentis etiam: criminando optimates aut opulentos, favorem & gratiam vulgi captant, pericula vaticinantur &c.

LIBRI QUARTI.

CAP. I.

De causis civitatem conservantibus.

1.

Rеспублика omnis stat, firmatur, augeturque divina providentia, seu fortunâ, (ut ethnici loquebantur) viribus seu potentia, & virtute.

2.

Quod ethnicis erat fortuna, id christianis est divina providentiæ circa respublicas cura & dispositio. Per hanc enim, uti singuli homines, sic etiam respublicæ, crescunt & florent, concidunt & resurgunt. Clarius: quicquid ad rerumpublicarum tutelam, salutem, amplificationem pertinere dicitur, id omne à divino munere provenire, divino auxilio valere, & divino moderamine dirigi credamus.

3.

Stoici in eo à veritate dilapsi sunt, quod in rerumpublicarum initiis, incrementis, mutationibus & evasione necessitatis fatalis nescio quem rigorem confingerent. Vicinum huic errorem foverunt, qui fato astrologico respublicas regi crediderunt. Epicurei vero fatum, seu divinam providentiam, plane ab hoc negotio exclusum voluerunt.

4.

Potentia rempublicam servat duobus modis; sicut vires & potentia duabus rebus contineri palam est: si rerum necessariarum utiliumque & abundantia adsit.

&

& non desit facultas tuendi se & sua, aut etiam debito modo acquirendi aliena. De illo jam actum est : hoc impræsentiarum expendi debet.

5.

Potentia rempublicam servans nititur vel domesticis præfidiis, vel externis. Domestica referre possumus ad robur atque copiam virorum, locorum, pecuniæ, armorumque. Externa in foederibus & societatibus consistunt.

6.

De viribus & potentia civitatis alicujus ita optime judicatur : an tantum virorum & pecuniæ habeat, ut suis ac domesticis opibus exercitum possit alere, quem cuique hosti ausit opponere. Quæ enim hac facultate destituitur, potens dici nequit ; accurate tamen observandum est, an respondeat magnitudini imperii aut status copia armorum : quomodo respectu limitum, hostium, accolarum omnia sint disposita : ut & armorum modus, apparatus, dispositio.

7.

Armorum cura his absolvitur, si I. miles ordinarius perpetuusque in promptu sit ; nec subsidiariæ copiæ, sive cives, more militiæ exercendi, deficient. Ordinarius ille miles sine ingenti civium incommodo alendus habendusque est. De subsidario milite quævis fere sollicita est civitas, sed non æque feliciter res ubique succedit. II. Apparatus militaris sufficiat. Quo referas curam armamentarii, hoc est, copiam telorum, gladios, sclopos, hastas, munimenta corporis, ut sunt varii generis loricae, laminæ ferreae, galeæ ; item curam pulveris pyrii, instrumenta ad
fa.

faciendum opus, variæ machinæ, igniariæ potissimum. Navalis militia amplissimi etiam est ambitus III. Munimenta, h. e. arces, propugnacula & castella debito loco & idoneo modo, extruantur, in limitibus potissimum; magnaue cura, accurata dispositione ac instructu debito ordinentur ac firmentur.

8.

Virorum quoque copia haud parum ad potentiam & florem civitatis confert: si non tam spectes quatenus militant, quam quatenus virorum copia omnem *ἀνθρώπων* civitati infervit. Est autem virorum hominumque copia non solum numero intelligenda, sed varietate, ad civitatis usus scilicet lata. Copiam hanc virorum tum fortunæ, seu næ providentiæ, debent civitates (quæ aliqua Deo ita ordinante, amplificantur, aliquando ita diminuuntur) tum naturali fœcunditati, qua quædam facile augentur, quædam minus fœdæ sunt; tum legibus etiam, quibus promovescentur solent imperantes naturæ ad genus propagandum facultatem.

9.

Præterea artibus etiam variis invitari & allici in civitatem possunt alienigenæ: iisque vel malis, quando per emissarios clanculum alliciuntur vel adducuntur etiam alius civitatis cives; vel bonis, quales sunt commerciorum omnis generis copia: commoditas facilitasque privilegiis indultis procurantur scholarum artiumque splendor & alia. Imprimis amplificant & ornant civitatem discrimina virorum hominumque, si nullum genus ejus varietatis ab-

quâ sufficientia beatitudini civitatis destinata expletur. In his tamen omnibus modus observandus est, ne multitudo exuberet: aut eo casu per colonias ac demigrationes ad modum reducatur. Huc & pertinet cura, ne unum facile genus hominum abundet, aliud deficiat &c.

10.

Loco etiam juvatur potentia civitatis. Loci considerationem partim offert natura, partim suggerit ars, partim concinnat prudentia. Naturæ debet civitas, si habeat fines undique limitibus montium, fluminum, marium munitos. Facultas enim nocendi haud perinde obvia est illis, qui montibus ac fluminibus separantur. Præterea locus quoque augendæ potentiae servit, si commeandi communicandique facilitas non desit in iis, quæ ad copias & ubertatem civitatis pertinent. Quo spectat fluminum mariumque situs. Unde non aliis pronior ad potentiam via quam gentibus maritimis. Artis autem quanta vis sit in locis potentiae accommodandis, in sublevanda variis inventis locorum sterilitate & inopia, in promovenda commeandi communicandique cura, satis omnium ætatum experientia & nostri potissimum temporis apud Batavos aliosque docuit. Naturæ autem & arti succurrit ubique prudentia, cujus est locorum intervalla, opes, ornamenta, metiri modulo reipublicæ, munire provisu, connectere subsidiis, in primis autem legibus latis cives ad ea imbuere, quæ locorum genio sunt aptissima.

11.

Præcipue juvatur potentia civitatis pecuniâ, cujus
copia

copia non tantum tempore belli, tum ad exper-
belli ordinarias, tum ad conciliandos homines
vincendos sine armis; sed etiam extra bellum ad
rios casus summe necessaria est. Pecuniâ enim, t
quam subsidio omnium efficacissimo, magnæ præ
tim civitates, sibi varia hominum genera, opportu
in locis ac gentibus conducunt, & mittunt, qui ad
cinos pariter & longinquos eant, eaque speculer
vel tractent, quæ in rem sunt. Pecuniâ subveniunt
ciorum, aut civitatum, ad quendam propositi co
munis scopum tendentium, desideriis civitates:
venas & legatos magnifice excipiunt: præmior
magnitudine ingenia bona & artes alliciunt fove
que: splendore rerum suarum exteris se faciunt
nerabiles. Cavendum tamen est, ne avidius fo
opes in cumulum conquirantur, quam ad reipubl
potentiam aptentur. Sæpe enim reges, civitates
nationes per opulentiam magna imperia amiserunt
quæ per virtutem inopes ceperant.

12.

Fœdera quoque sæpe ineuntur ad famam magis
pompam potentiæ, quam ad usum & effectum pote
tiæ. Posterioris ordinis fœdera iniri solent vel co
stituendæ potentiæ ergo, vel augendæ & amplific
dæ. Qui non sunt potentes satis, adversus æmu
vicinos fœdera ambiunt, constituendæ firmandæ
potentiæ causa. Fœdera augendæ potentiæ gra
ineuntur præsertim ex communis alicujus utilita
certa destinataque æstimatione. Nullum autem f
dus est firmum, nisi quod communis utilitatis vinc
colligatum est. Hinc etiam satius est, certum a

quod foederi tempus definire, quam perpetuum illud facere. Sed nec illud arctissimi foederis genus, quo eosdem amicos & inimicos habere foederati debent, utiliter initur; nisi forte inter eos, qui arctissimis communium utilitatum vinculis, iisque perpetuis colligantur. Sicut autem in foederibus, ad splendorem potentiae pertinentibus, multa speciose vulgantur, & ad metum tertii alicujus adornantur; ita ex diverso in veris & solidis foederibus haud raro aliqua artificiose occultantur, secretos articulos vulgo vocant, quos ab aliis, quam qui foedus inierunt, sciri, nihil attinet.

13.

Virtute autem civitas omnium potentissime firmatur, servatur, augetur. Summatim loquendo, requiritur hoc nomine pietas, justitia, fortitudo. Accuratus rem considerando, nullam dicimus esse virtutem, quin servandis augendisque civitatibus aliquid conferat adjumenti. Quod ad prudentiam attinet: sane per totum corpus civile id agitur, ut, quomodo in singulis rebus prudenter sit versandum civili viro, cognoscatur; hic tamen peculiaris plane ejus est efficacia, & potissimum in imperante. Ipsa etiam virtus quamvis omnis huc pertineat; una tamen magis quam alia ad hanc partem pertinet: itemque ad unam actionem saepe plures, ad aliam pauciores concurrunt sua efficacia. Alia etiam est virtutis vis & efficientia in imperante, alia in parente: alia in hac reipublicae forma, alia in illâ. Cumque conservatio, confirmatio, amplificatio reipublicae obtineri nequeat, nisi eadem opera benevolentia hominum, & apud eos auctoritas domi forisque reipublicae concilietur. Bene-

volentia quidem conciliandæ faciunt iustitia, liberalitas, comitas, mansuetudo, modestia: auctoritas verò præcipue parit iustitiæ, fortitudinis, magnanimitatis &c. studium generosius. Nonnunquam tamen etiam afferunt auctoritatem ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, usus, necessitas & alia.

CAP. II.

De causis civitatem corrumpentibus & destruendis.

I.

CAUSÆ civitatem corrumpentes ac destruendas à quibus aliquid mutationis ac conversionis civitati accidere potest, sunt fortuna, vis, & vitium.

2.

Fortuna, seu divina providentia inter, causas mutationis ac everisionis merito primo loco collocanda. Deum enim, omnia curantem, regnorum quoque civitatum prospera adversaque non negligere, ex prædictis patet. Quare licet neque astris tribui debeat, ut fatales quædam inde pendeant rerum publicarum mutationes, corruptiones vel destructiones licet ipsi temporis aliqua vis & efficientia adscribere non sit, quasi, certis temporum spatiis decursis, sequatur deinde mutatio, corruptio, everio reipublice. Deo tamen, sive divinæ directioni, hominum actiones libere etiam susceptas in optimum finem dirigere utique aliquid hic tribui debet. Optime Augustinus Deus optime & verissime creditur & scire cuncta tequam fiant, & nihil inordinatum relinquere.

eo sunt omnium potestates, quamvis ab eo non sint omnium voluntates.

3.

Quod ad vim attinet: mutantur, corrumpuntur, ac pereunt prorsus civitates, non tantum vi humanis viribus majore, e. g. terræ motu, diluvio; quæ vis ad fatalia rerum publicarum ante adducta referri debet: sed etiam vi humana; eaque vel externa, tum aperta, nempe bello; tum occulta, quando insidiatores, incendiarii, corruptores vario astu reipublicæ labefactandæ aut etiam destruendæ adhibentur: vel internâ, eaque iterum vel aperta, cum unus vel plures sævitia aut factionibus, vel, omnes aut pars maxima concertationibus civitatem perturbant aut affligunt; vel occulta, quando aliquis vel aliqui civitatem incendiis, cædibus, proditione, insidiis omnique alio conatu aliis subicere & tyrannidi vindicare laborant.

4.

Vitiis quoque civitas labefactatur & destruitur. Sicut enim omnes virtutes, una tamen potius quam alia conservant, firmant & amplificant civitatem; sic omnia vitia, unum tamen altero magis, efficiunt contrarium. Præ aliis hic nominanda sunt imprudentia, injustitia, ignavia, intemperantia. Aliter tamen hoc contingit in subditis, aliter apud imperantes: aliter in monarchia, aliter in reliquis formis.

5.

Imprudentia imperantium, civitati noxia, vel naturæ est, vel morum. Natura quidam adeo sunt hebetes, stupidi, absurdi, aut speculationibus potius quam

quam ullis agendis rebus apti, ut ad civitatis negotia vel judicanda vel tractanda cæcutiant. Imprudentia, quæ moribus tribuitur, observatur vel in imperitia status, vel in imperitia actionis. Illa est, quando qui felicitatem status curare debent, interiore & accurata suæ reipublicæ cognitione, sine qua nihil recte agi potest, destituuntur: vel etiam quando momenti gradus in ipso statu non recte judicantur discernunturque. Imprudentia, quæ ad actiones refertur, se exerit, quando abest I. communis illa dexteritas actiones civiles obeundi. II. Solertia totam vim actionum & partes omnes judicandi, sive expedito judicio complectendi. III. Temperandi moderandique actiones ex re & usu præsentis, sive ex variis subnascentis momenti. Et hæc imprudentia se exerit tum in consultando tum in administrando.

6.

In specie injustitia frequentissime hic nocet. Exerit ea se, si ordo judiciorum pervertitur: si prius nominibus studetur ante publica & præ publicis: si fides in contractibus violatur: præcipue si impetres vi, ambitione & avaritia, vel in occupando, vel mutando, vel in administrando utuntur: item si parentes detrectant civilia munia: si vel ipsum statum aut cives alios injuria, vel imperantium per contumelia afficiunt.

7.

Quomodo ignavia & intemperantia hic peccabile intelligitur. Ignavia nocet, dum animus inertis est in consultando, iners in agendo. Respublica enim generosis consiliis, nec raro fortibus armis

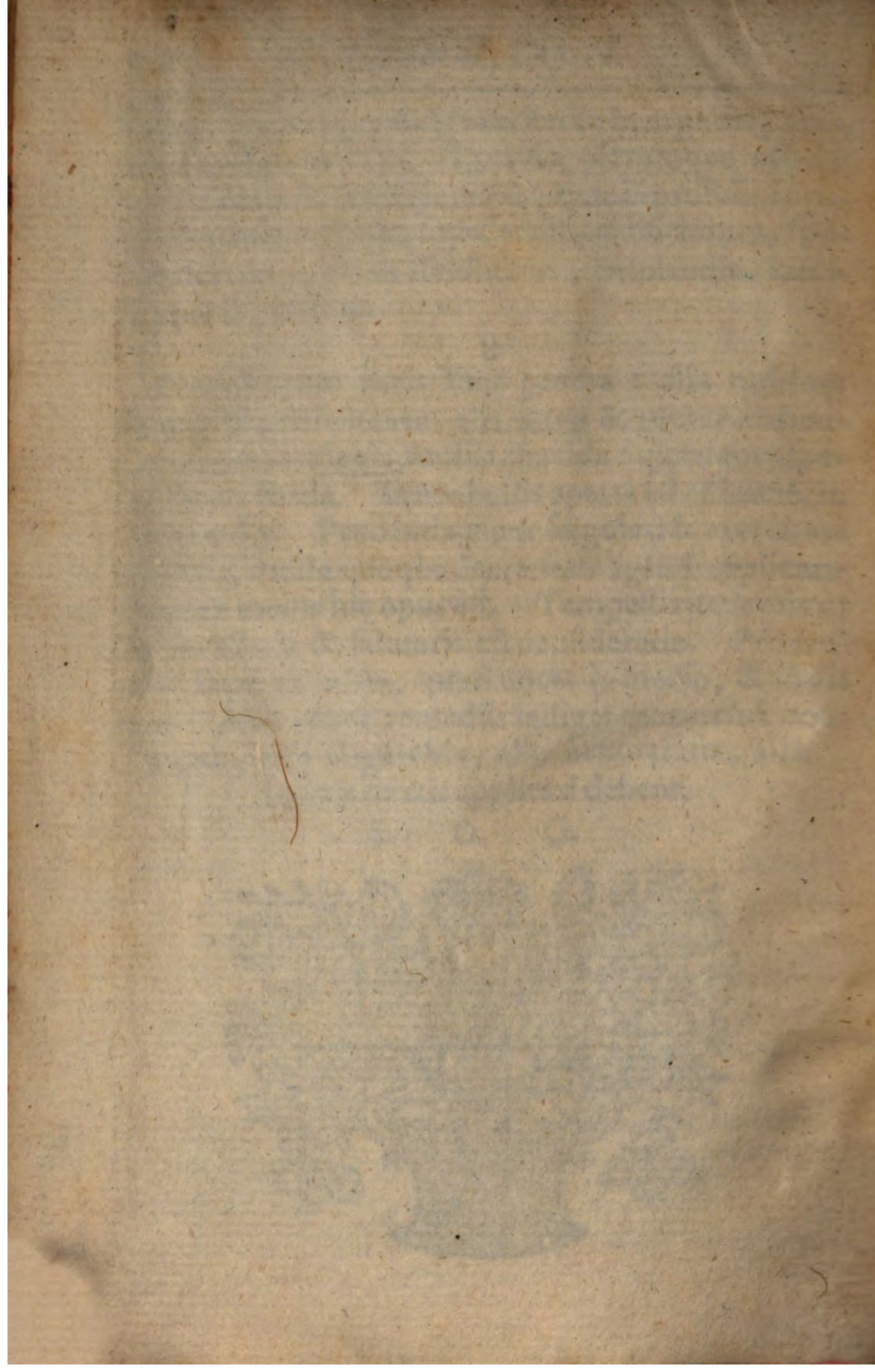
habet. Eaque ignavia se exerit tum in negotiis pacis, tum in negotiis belli. Ignaviæ plerumque affidet imprudentia & intemperantia, quæ in profusis sumptibus mensæ, vestium, supellectilis, ædificiorum, spectaculorum, item in libidinibus, petulantis, lasciviisque se produnt.

8.

Remediorum varia sunt genera : alia quidem strenua & præsentanea, alia tarda & moras trahentia. Quædam lenia, mollia, placida : quædam aspera, dura, fortia. In nonnullis aperta est efficacia, in aliis occulta. Prudentia plane singulari & exercitata industria, multa quoque dexteritate agendi applicandique ea media hic opus est. Tempestivitatis etiam hic necessaria & salutaris est consideratio. Prodest enim sæpe ab initio, quod nocet in medio, & invicem. Aliis etiam remediis indiget monarchia corrupta, aliis oligarchia, aliis ochlocratia, alia formis mixtis applicari debent.

S. D. G.

Compendium Institutionum Politicarum ...

Ratisbona 1711

Pol.g. 195 p

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10768648-6

VD18 14424789-001